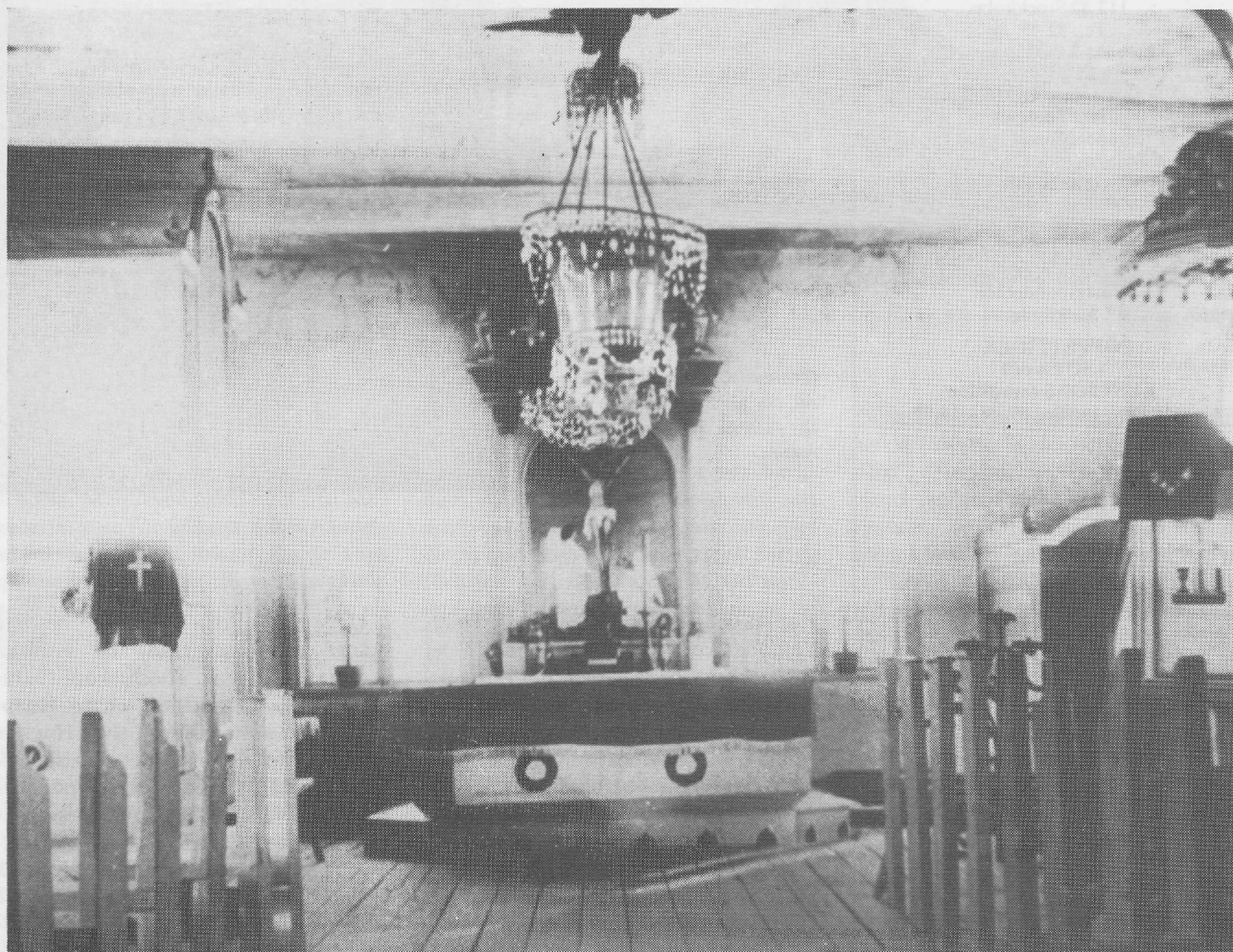

KUSTBON

FÖRBINDELSELÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 4 ÅRGÅNG 44
DECEMBER 1987

*God Jul
och Gott Nytt År!*

Interiör från Nargö gamla kapell fotograferat år 1904.

Foto: Edvin Ambrosens saml

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1987 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 100 kr
Dödsannonser 125 kronor

Övrig annonsering:
1/1 600:— 1/2 350:—
1/4 175:— 1/8 125:—

ISSN 0345-6706

Östgöta
Correspondenten
Linköping

ÖPPETTIDER
i SOV:s och

KUSTBONS expedition
måndag—torsdag 09.00—14.00

Innehåll

Estlandssvenskarnas skolstad — Hapsal av <i>Edvin Lagman</i>	2
De första nybyggarna på Nargö efter Stora Ofreden av <i>Erik Schmidt</i>	3
Mallorca — Holman i Medelhavet av <i>Edvin Lagman</i>	8
Också ett julminne av <i>Sven Ahlström</i>	10
Vissi, vack och väilok av <i>Herbert Lagman</i>	11
En ogudaktig trädgårdsmästare på Ormsö av <i>Jonathan Lindström</i>	14
Den märkvärdigaste nutida almanackan av <i>Vilhelm Lundström</i>	15
Aftonsång av <i>Sven Ahlström</i>	16
Ytterligare om den estlandssvenska almanackan av <i>Elmar Nyman</i>	17
Härliga Djnepr-flod! av <i>Sigfrid Hoas</i>	20
Uppskattad kyrkodag av <i>Elmar Nyman</i>	21
Skolfirandet fortsätter av <i>H.M.</i>	21
Om den estlandssvenska folkmusiken. <i>Referat av Inger Nemeth</i>	22
Minnen från Rickul och Ryssland av <i>Alexander Tegelberg</i>	23
SONG:s temadag av <i>Lena Björk</i>	25
Videofilmning påbörjad av <i>T.L.</i>	26
Bilder från hembygdsgdagen. <i>Foto Nils Lagman</i>	27
Emaljkonst av Roslepflicka av <i>Einar Hamberg</i>	28
Tre böcker av <i>T.L.</i>	28
Upprop av <i>SOV:s styrelse</i>	29
Hullo-träff av <i>John Engdahl</i>	30
Finlandssvenskarnas Svenska Dagen-fest i Stockholm av <i>Hugo Mickelin</i>	31
Vem var estlandssvensken på Hangö- fronten 1941? av <i>Stig Appelgren</i>	32
Familjenytt	33
Födelsedagar	34

Edvin Lagman Estlandssvenskarnas skolstad — Hapsal

Gymnasybyggnaden i Hapsal, där såväl det estniska som det svenska gymnasiet var inrymda.

Foto: Grünthal

Hapsal kallades stundom, på skämt, "estlandssvenskarnas huvudstad". Det låg mycket i detta. Även om estlandssvenskarnas nationella och politiska verksamhet inte administrerades från Hapsal, så var dock denna lilla stad, trots sin estniska befolkning, fast förankrad i estlandssvenskarnas medvetande och tillvaro som det centrum där människor från de olika bygderna träffades och där man mötte mycket av kulturströmmarna under tidernas skiften.

För den estlandssvenska ungdomen blev Hapsal dock skolstaden framför andra. Här hade redan under tsartiden svenska blivande lärare besökt högre skolor — med ryska, tyska och estniska som undervisningsspråk. Senare kom seminariet i Uuemõisa utanför staden till. Under Estlands självständighetstid besökte några estlandssvenskar även pedagogiet i Reval; flertalet lärare fick under denna period dock sin utbildning vid seminariet i Nykarleby i Finland. Och många ungdomar lärde sig jordbruk och hushållning vid Birkas' folkhögskola på Nuckö.

Under 20- och 30-talen besökte många estlandssvenskar de estniska skolorna i Hapsal, Tööstuskool (industriskolan), Läänemaa (senare Haapsalu) Ühisgümnaasium, dvs Hapsals estniska gymnasium, och Naiskutsekool (hushållsskolan). 1931 grundades ett länge väntat och planerat svenskt gymnasium i staden, Svenska Privatgymnasiet i Hapsal, dit estlandssvenska elever strömmade. Undervisningen på svenska fortgick i olika organisationsformer till 1943, då den slutliga upplösningen av den estlandssvenska bosättningen begynte.

Lördagen den 26 september i år samlades tidigare svenska elever från Hapsals skolor till en "estlandssvensk skolträff Hapsal" i Stockholm. Det blev en skara på hundratals personer, som kommit från när och fjärran, Alvin Isberg t ex från Göteborg och Ulf Wichman (med en dotter) från Kanada. Från estniska gymnasiet hade inbjudits redaktören Kokla och hans hustru.

Samvaron inleddes med ett både roande och instruktivt program. An-

Erik Schmidt

De första nybyggarna på Nargö efter Stora Ofreden

Man har frågat sig om Nargö helt avfolkades i början av 1700-talet eller inte, och i Tallinns encyklopedi av 1979 finner vi svaret, att öns bofasta befolkning fick lämna ön under det Stora Nordiska Kriget och inte fick tillåtelse att återvända förrän efter år 1744. Inom de senaste 250 åren har nargöborna således fått lämna sina hem inte mindre än fyra gånger, nämligen ca 1710, 1914, 1940 och 1944.

Man kan på goda grunder anta, att de återvändande eller nyinflyttade öborna hade händerna fulla med att tillgodose sina dagliga behov, och att de därför ägande föga intresse åt sådant som hänt tidigare, eller åt dem som bebott ön före dem. Eventuella gamla seder och traditioner föll i glömska och fick ge vika för nyare impulser och livsformer som man kom i beröring med tack vare den dagliga kontakten med Reval.

Det är därför förstaeligt, att den generation som föddes och växte upp under mellankrigstidens 20- och 30-tal var i det närmaste okunnig om öns tidigare historia. Man levde helt i nuet och saknade intresse för gångna tiders händelser, även om det ibland kunde vara spännande att lyssna till vad de gamla hade att berätta, exempelvis i bastun eller då man i lä av något näthus stod och väntade på en eller annan båt som

Maria-kapellet på Nargö, uppfört 1853—56 på initiativ av von Böningh från Finland. Kapellet förstördes under första världskriget.

Foto: Edvin Ambrosens saml

skulle återvända från stan eller från fisket.

För egen del hörde jag i min barn-dom en sägen om, hur Nargö fick sitt estniska namn Naissaar, Kvinnoön. Det lär ha gått till på det viset, att ett fartyg förläste i närheten av ön, varvid samtliga ombordvarande omkom utom en kvinna som lyckades rädda sig i land på ön, som därefter fick heta Kvinnoön.

En annan version på samma tema finner vi i Marie Unders dikt "Naissaare sünd" (Nargöns födelse), där hon berättar om en kvinna, som i avsikt att finna bot för sin pestsjuke man stjal en oblat i kyrkan, innan de går ombord på ett fartyg för att lämna Reval. Fartyget råkar ut för oväder och håller på att gå i kvav. Man finner kvinnan som begått helgerån skuld till denna olycka, varför

ders Stenholm hälsade välkommen och vandrade med oss genom vår gamla skolstad, längs dess gator och strandpromenader. Till ackompanjemang av hustrun Brigitta sjöng Thomas Lorentz med välklingande tenor. Elmar Nyman redogjorde för Svenska gymnasiet öden och Viktor Aman kåserade om hur det var att vara svenskspråkig elev vid estniska gymnasiet. Hans Selin berättade om estlandssvenskar i den estniskspråkiga industriskolan. Programmet interfolierades med Ingeborg Pöhl-Andersens fina uppläsning av Sten Selanders dikt "En bondestudent" samt allsång, och Juhan Kokla hälsade oss — på en förträfflig svenska — från estniska gymnasiet forna elever, med vilka vi ju tillbringade vår skoltid i staden under samma tak och med samma rektor, Anton Üksti. Ett fint inslag var även Einar Hambergs lyriska och humoristiska dikt om dagens ämne.

Efter programmet samlades vi så till supé, varvid glam och sång ljöd högt. Brita Boräng från Västervik, en av Svenska gymnasiet rikssvenska lärare, nu i hög ålder men med en förbluffande vitalitet, hade rest upp till vår sammankomst och talade vid supén. Gunnar Hörnström kåserade på ormsösvenska och Hugo Mickelin på rikssvenska om dessa gångna tider.

Hapsal var en märklig stad, där estniskt, svenskt, tyskt och ryskt möttes. I och med det svenska gymnasiet tillkomst blev det svenska inslaget särskilt starkt. Den fina gemenskap som utbildades mellan de estniska och svenska eleverna var ett påfallande drag i skolans liv och bidrog å sin sida till ett berikande kulturutbyte. Vi besökte varandras skolfester, svenska elever uppträdde vid estniska begivenheter, svenska gymnasiet folkdanslag hade en estnisk elev som spelman — för att

nu ta ett par exempel. Och helt obetalt var många gånger det personliga umgänget mellan elever från de skilda skolorna, varvid en strålande humor utvecklades.

Vi får inte bortse ifrån att många estlandssvenskar även gick i skola i Reval, där för den högre utbildningen både estniska och tyska gymnasier stod till förfogande. Men Hapsal var och förblev estlandssvenskarnas centrum för den högre utbildningen. Hapsal låg ju också så att säga vid svenskbygdens hjärta, och alla estlandssvenskar hade då och då ärende dit — även om nargöborna mest for till Reval, rågöborna till Baltischport och runöborna till Arensburg. Uråldriga historiska band förenade de centrala svenskbygderna med Hapsal, och det var helt naturligt att det blev vår "huvudstad" med väsentliga kulturinstitutioner även för oss.

hon kastas överbord, och si, stormen bedarrar. I vågorna håller hon emellertid upp oblaten och ropar: Om du verkligen är Kristi lekamen, så rädda nu mig och dig själv — varpå havsbotten reser sig under hennes fötter och en ny ö föds.

Så långt legenden. Faktum kvarstår, att den estniska namnformen först dyker upp år 1732, medan den svenska Nargö i olika varianter förekommer flera århundraden tidigare. Dessa har ingående behandlats av språkforskarna, utan att dessa dock kommit fram till någon slutgiltig tolkning. Därför är det i högsta grad häpnadsväckande när den på kvinnor åsyftande formen dyker upp på latin såpass tidigt som omkring år 1075, i munken Adam av Bremens beskrivning av Terra Feminarum — Kvinnolandet, ett land bebott av amazoner som undviker umgänge med män, får könslig tillfredsställelse ur havsvatten, parar sig med handelsmän eller sjöfarande som de tillfångatar för detta ändamål, eller med monster. Deras döttrar växer upp till verkliga skönheter som i sin tur häftigt bekämpar män, närhelst sådana kommer i närheten, medan sönerna ofta föds med hundhuvuden, talar med ett skällande läte och inte sällan förekommer som adelsmän i Rysslad. Allt detta enligt Adam av Bremen i den äldsta beskrivning av nargöborna som jag känner till.

Men vilka var det egentligen som först kom till ön, och varifrån kom de, förfäderna till dessa familjer som bebodde ön under min uppväxttid? Skam till sägandes vaknade mitt intresse först när vi hade lämnat ön för alltid. Utdrag ur kyrkoböckerna täckte in min egen släkt några generationer bakåt, och min far visste berätta om en förfader som heter Jaan Smitt och som var orsaken till att gården ännu i hans ungdom benämndes "Jaans ställ" och att han själv (August) kallades "Jaans Aga". Han mindes också ett gammalt träkors på kyrkogården med Jaans namn inskuret och det närmast oläsliga årtal 175?. Men därvid stannade det.

Mitt intresse för släktforskning fick ny näring då jag 1947 fullgjorde min värnplikt på Skeppsholmen i Stockholm. Någon hade rätt mig att uppsöka fröknarna Berg på Söder, som stannat i Sverige efter evakueringen 1914, och som sedan på 30-talet återvänt till Nargö för att samla data om sina "röter".

Jag blev mycket väl emottagen och det blev några givande besök, ty fröknarna Berg hade antecknat släktled efter släktled av de flesta familjerna på

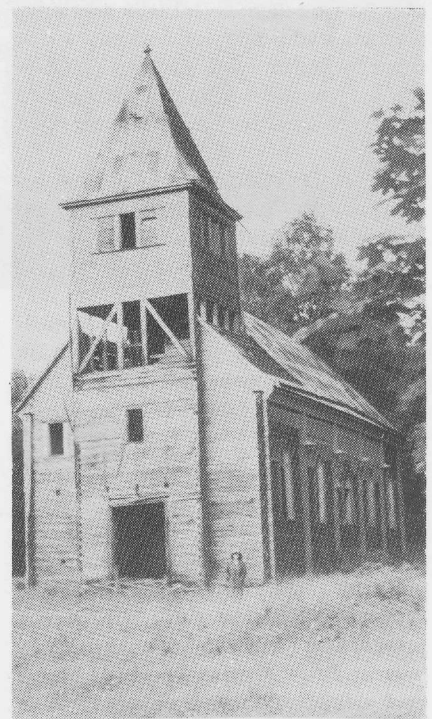

Det nya kapellet på Nargö, byggt med framför allt i Sverige insamlade medel. Hörnstenen lades den 10 juni 1934 och invigningen skedde den 11 september 1938.

Foto: Sarapuu

Nargö. Jag skrev av det mesta och så gick jag hem och började rita stamtavlor och släkttabeller. Egentligen var det mest mina egna förfäder som intresserade mig, men det visade sig snart, att de flesta invånarna på Nargö på ett eller annat sätt var släkt med varandra. Så småningom hade jag mer eller mindre kartlagt det hela och kunde följa släkteden bakåt i tiden samt finna avlägsna förfäder, som jag endast hört talas om, till öbor som jag kände personligen. Men det blev mer osäkert och komplicerat, ju längre bakåt jag kom. Den muntliga traditionen gav exempelvis ytterst sällan uppgifter om personernas födelseår, och när tre eller fyra generationer i följd kunde ha samma förnamn, var det ibland vanskligt att lista ut deras inbördes relationer. Dessutom kunde det ibland hända att en släkt plötsligt dök upp med ett helt annat familjenamn, eller att familjer som hade samma efternamn inte alls var släktingar. Min egen anfader Jaan lär sålunda ha varit en av de "sju bröderna" som tillsammans med fadern Matts slog sig ner på Nargö och så småningom gav upphov till familjerna Jürgenson, Mattsson, Schmidt, Rosen och Ambrosen, men frågorna när?, hur? och varför? förblev obesvarade, trots att samtliga familjer existerade ännu i början av 1940-talet.

Men fröken Olga Berg visste berätta om två bröder Jürgenson, som slagit sig ner på Simlankabakkan, om Lasos släkt, som härstammade från Dagö och kom att heta både Freiberg och Jürgenson, samt om bröderna Otto och Martin Luther som först bott i jordkojor och sedan byggt hus på Kvärnkarel.

Det förfallna kapellet på Nargö är den sista befintliga civila byggnaden på ön i augusti 1980.

Foto: Edvin Ambrosen

Allt detta var synnerligen intressant, även om det förblev ofullständigt, och även om man tog i beaktande att de muntliga uppgifterna inte kunde bestyrkas av några tillgängliga dokument . . .

Så utkom professor Per Wieselgrens ortnamnsstudie i början av 1950-talet. Det var närmast en sensation! För första gången kunde jag läsa om skogar och myrar, vikar och grund, ängar där

Bis sleton i Stourbien på Nargö i slutet av 1920-talet.

Från v: Gerald Freibergs hus, Ludvig Freibergs (den gamla Lasosgården), Johannes Bergs hus på hög stengrund (skogvaktarbostad under mellankrigstiden) samt Viktor Rosens hus.

Foto: Edvin Ambrosens samling

jag som barn plockat smultron, vägar och stigar som jag trampat med bara fötter! (Fast jag tyckte det var synd att inte den mest lyriska av dem allihopa — "Kadapikos Kallis tånovägin" fick vara med . . .). Per Wieselgrens primäruppgift var visserligen språkforskarens, men vid sidan om denna försåg hans bok den som kände till förhållandena på Nargö med en mängd intressanta personuppgifter, för första gången samlade i tryck! Detta var i sanning intressant läsning! Jag kunde kontrollera mina tidigare uppgifter och komplettera släkttavlorna, även om jag inte alltid fick mina frågor besvarade. Ty även mycket av det wieselgrenska materialet var baserat på muntlig tradition och gamla människors utsagor, som ju utgjorde en av språkforskarnas förnämsta kunskapskällor. Men utöver detta hade Wieselgren haft tillgång till gamla urkunder ur de statliga arkiven i Dorpat, genom honom fick jag kännedom om några av de allra första nybyggnarna på ön, såsom Christopher, Hans och Martin Luther, samt Heinrich Holm. Dessa kompletterades med uppgifter om vederbörandes härkomst och verksamhet i Finland, tiden för överflyttningen osv. Men ändå skulle det visa sig, att vissa uppgifter saknades för att på ett tillförlitligt sätt kunna bindas till de genom den muntliga traditionen kända personerna på Nargö.

Många gåtor förblev olösta. Sporadiskt kunde visserligen någon liten bit läggas till pusslet, men i stort sett skulle mina anteckningar ligga och samla damm under ett antal år i brist på vederhäftig dokumentering. Det är knappast någon överdrift att påstå, att jag i det närmaste gett upp hoppet om att få mina frågor besvarade, när jag mer än

tre decennier senare, i maj 1987, klev i land från finlandsfärjan och i Tallinns hamn helt oväntat möttes av nargöborna Ragnar Jürgenson och Edvin Ambrosen med maka. Jag hade en lång resa bakom mig från Mallorca, via Barcelona, Köpenhamn, Stockholm och Helsingfors, var trött och kände mig allmänt risig pga en av det nordiska svinkalla vårvädret förorsakad förkylning, och kände mig närmast besvärad och förvirrad. När jag emellertid senare på kvällen på ett utomordentligt gästfritt sätt emottogs i Edvins hem, skulle det visa sig, att både han och Ragnar var brinnande Nargö-entusiaster, som på eget initiativ och utan stöd från något håll forskat i nargöbornas förflutna och var i besittning av synnerligen värdefullt material i form av gamla kartor, fotografier och dokument. Tidsbristen och min dåliga form gjorde att vi inte kunde ägna Edvins meterlånga minutöst förda släkttabeller något ingående studium, utan samtalet rörde sig mest om Nargö helt allmänt. Jag fick veta, att ön numera var helt öde, med den förfallna kyrkan som sista stående byggnad. Inom parentes hade jag under överfarten av en framstående sovjetestnisk vetenskapsman fått höra, att man vid Nargös nordspets dumpat ammunition som inte kunde desarmeras, varför bosättning på ön inte var tillåten förrän ammunitionen ansågs ha sönderfallit.

Det var alltså först efter min hemkomst som jag av Edvin Ambrosen fick emotta kopior av de gamla intressanta fotografierna samt av vissa urkunder, däribland ett sjuårigt folkräkningsprotokoll som omfattade 1782 och 1795 års revision. Detta var rena dynamiten! Aldrig förr hade jag kunnat basera några fakta på förstahandsuppgifter

från gamla dokument eller urkunder. Nu satt jag, med de första generationernas genealogi i mina händer. Från början kunde jag endast tyda namn och årtal, men efter att ha läst igenom protokollet ett tjugotal gånger, började jag kunna tolka de finstilla gotiska anmärkningarna, nedtecknade av Oeconomie Camerier Friedrich Hoepfener i Reval i augusti 1795. Detta var sannerligen en guldgruva, ty här fanns uppgifter om varifrån vissa personer inflyttat, om dem som fötts sedan föregående revision, gått hädan, gift sig eller tagit tjänst i Reval eller St Petersburg. Men, framför allt, åldersuppgifter om samtliga, som gjorde det möjligt att fastställa deras inbördes relation. 30 bofasta män och 28 kvinnor detta nådens år på Nargö, plus ytterligare 15 personer som avlidit eller befann sig på annan ort.

Skulle dessa dokument även kunna kasta ljus över de "sju bröderna", som enligt Olga Berg var söner till Matts, men vilkas far enligt Wieselgren hette Gamel-Jüri Jürgenson? Samme Gamel-Jüri, som enligt en annan version var en svensk officer vid namn Rosen, som gjort myteri när Sveaborgs fästning kapitulerade till ryssarna, varefter han flytt till Estland, gift sig med Aksi Abrams dotter Tio och sedan under det antagna efternamnet Jürgenson skapat sig ny identitet på Nargö, där så småningom hans efterkommande ånyo skulle anta det gamla familjenamnet Rosen???

Det var oerhört spännande! Jag vaknade på nätterna och funderade över dessa män och kvinnor som bodde på ön för 200 år sedan. Hur de gift sig med ungdomar från granngården eller farit på giljarfärd till närbelägna eller längre bort liggande öar och kuststräckor.

Redan första sidan i protokollet blev en fullträff! Där finns både Martin och Otto Luther, så det klaffade tydligt med folkminnet. Men Martin förekommer två gånger, och det gör det hela lite krångligare. Låt oss ta det hela från början! Först står alltså Martin Luther, 80 år gammal år 1795, och hans hustru Maria Kirilows dotter, som är 30 år yngre. Sedan kommer Otto Luther med hustru Anna Andrejews dotter och Martin Luther med hustru Walbor från ön Rogge. Ottos ålder är 44, den yngre Martins 30. Deras hustrur är nio respektive tio år äldre. Tydligt är, att Maria måste vara Martins andra hustru, då hon inte kan vara mor till den endast sex år yngre Otto.

Hur kan nu detta stämma överens med Luthrarna som vi finner hos Wie-

selgren? Här blir det genast lite mer komplicerat. Den Kristoffer, som år 1732 flydde från Finland för att undgå dödsstraff för våld och vanvördnad mot mor och styvfader, var född år 1701 och kunde alltså inte vara far till Martin, född 1715. Martin i sin tur kunde heller inte vara far till den Christopher, född 1729, som år 1750 befann sig på Nargö. Han kunde, teoretiskt sett, ha varit bror till den 14 år äldre Kristoffer eller till de 14 resp 17 år yngre bröderna Christopher och Hans, men i så fall hade han säkerligen funnits upptagen i Kyrksläotts församlingsböcker på samma sätt som dessa.

Det är *oeconomie camrier* Hoeppe-ners noggrannhet vi till slut har att tacka för lösningen. I omedelbar anslutning till Martin Luther och Maria Kirilowsdotter står nämligen den finstiltta anteckningen: "Dessen Pflege sind aus Finland gebürtig". Dvs, deras fosterföräldrar kom från Finland. Kristoffer, som hade hand om färjeförbindelserna med Reval och hade skyldighet att frakta Kronans post och manskap kan antas ha tagit en 14 år yngre foster-son och på så sätt skaffat sig billig arbetskraft enligt vad som var gängse bruk på den tiden. Detta bestyrkes också av att Heinrich Holm anges såsom svåger till hans Luther, men inte till den i sammanhanget omnämnde Martin. Heinrichs hustru är med andra ord syster till Hans, men inte till Martin, som endast var fosterbarn.

Varken Christopher eller Hans Luther, som fanns på Nargö 1756 är omnämnda i folkräkningsprotokollen av 1782 och 1795. Däremot finner vi deras, av födelseåret att döma, systrar: Sophia Christophs dotter f 1735, tydligen änka efter Hinrich Holm f 1729 som dog mellan 1782 och 1795, och mor till sju döttrar och en son. Den andra system Maria Christophs dotter f 1746 är gift med Adam Marckus f 1741.

Den äldre Martin Luther uppnådde tydligen den aktningvärda åldern av 95 år. Wieselgren antar, att Hans Luther hade en son Jakob och nämner Thomas Luther som far till Ludvig, Gottlieb (Kole Otto) Christian, Dorothea (gift med Gustaf Markus) och Charlotta (gift med Andreas Ambrosen).

Enl urkunderna är emellertid Thomas f 1788 son till Otto och mycket riktigt far till Ludvig, Gottlieb och de andra. Ottos bror Martin hade sönerna Jakob f 1791 kallad "Männiku Jaska" och Hinrich f 1795 "Männiku Hindrek".

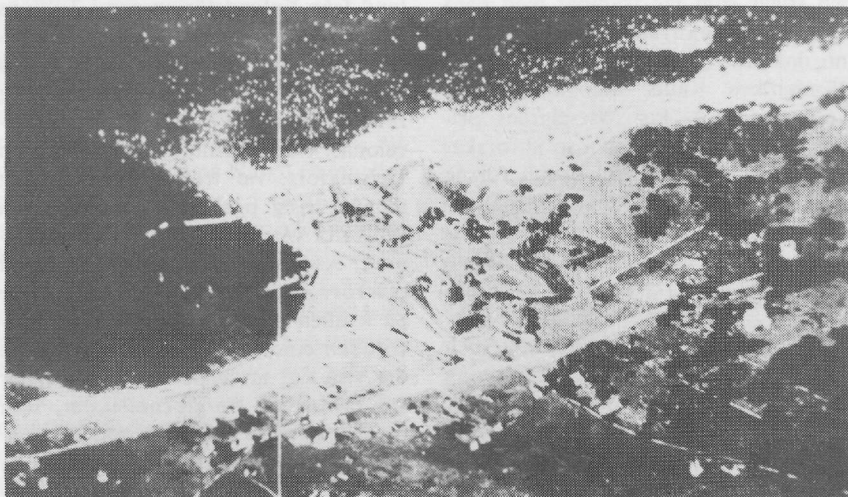
Wieselgren nämner också de fria bönderna Stephann och Hans Hoe-

Bis sleton fotograferad från samma håll som föreg bild, men före första världskriget. Observera antalet byggnader som inte längre finns!

Längst t v ett hus som kan ha byggts av Samuel Ambrosen. Men vems var byggnaderna till höger i förgrunden?

Foto: Edvin Ambrosens saml

Flygfoto över Bis hamnen och Vallarna från slutet av 1930-talet. Längst t h kommunalhuset, kyrkan och skolan.

Foto: Edvin Ambrosens saml

mann som enl Kejsarlig befallning av den 25 juni 1748 får tillåtelse att från godset Buxhoevde flytta till Nargö, där de utöver angivna rättigheter även ålägges att assistera Kronans och andra skepp — en skyldighet som med tiden kommer att framstå som ett privilegium och en mycket eftertraktad biinkomst. Vi får veta, att Stephanns dotter Anna gifter sig med en via Ormsö inflyttad fri svensk bonde vid namn Matts Berg, samt att deras son Bernt Johannes döptes år 1768.

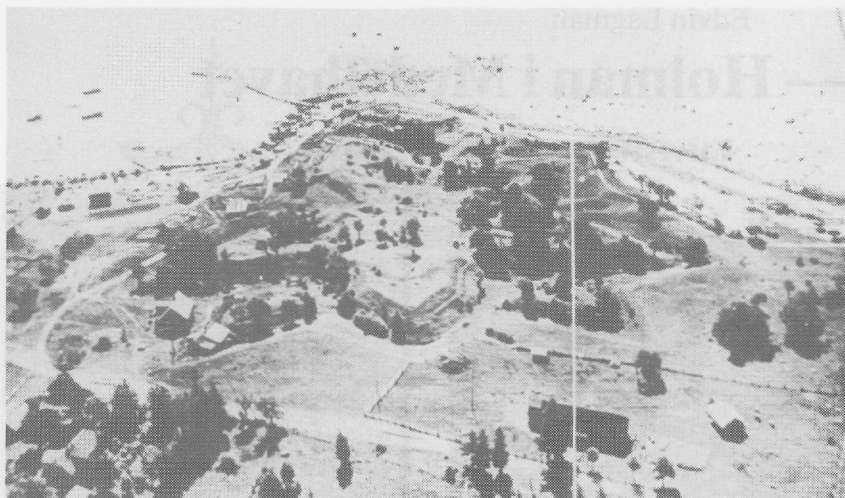
I revisionsprotokollet förekommer inga uppgifter om bröderna Hoemann, däremot figurerar änkan Anna Stephanns dotter f 1733 samt hennes söner Johann och Hermann, den förstes födelseår helt i överensstämmelse med av Wieselgren angivna 1768. Men det finns mer intressant om Anna att ta vara på.

Hon har förutom sönerna också tre döttrar, av vilka Gretha gifter sig med Lars Jürgensohn, som år 1781 hoppar av från de till Cherzon i Sydrysland tvångsflyttade dagböndernas skara. Lars, som är anfadern till släkterna Freiberg (Lasus) och Jürgenson.

Anna Stephanns dotters yngsta dotter Dora i sin tur gifter sig med Gamel-Jüris son Hinrich. De tar från Reval fostersonen Johann Ambrosius, som är ursprunget till den Ambrosenska familjen, efter att en präst lär ha ändrat namnet, då han ansåg att det latinskt klingande Ambrosius var på tok för fint.

Uppgifterna skiljer sig här från Wieselgrens, som skriver att det var Heiko Schmidt som gift sig med en nuckö-kvinna och att de från Ambrosgården i Bergsby i Nuckö socken tagit en foster-

Bis hamnen och vallarna från luften på slutet av 30-talet. Skolhuset under den vita linjen, det Schmidtska bostället i nedre vänstra hörnet.

Foto: Edvin Ambrosens saml

son, som senare tagit familjenamnet Ambrosen. Man kan reflektera över att språkforskaren Wieselgen inte reagerade mot det finskklingande namnet Heiko, helt främmande bland de på Nargö förekommande personnamnen — såvida det inte kan vara fråga om ett smeknamn, i likhet med exempelvis Viktor som kallades Ikko?

Efter att nu ha berört de först kända släktleden av familjerna Luther, Holm, Berg, Freiberg, Jürgenson, Markus och Ambrosen kan det vara på tiden att ge sig i kast med de "sju bröderna". Fanns de verkligen?

Det gör de, och ännu en gång får vi ägna protokollförarnas noggrannhet en tacksamhetens tanke, då vi utan deras förtydligande anmärkningar knappast varit kapabla att klara av de svårlösta knutarna.

I revisionsprotokollet finner vi alltså Jürgen Matssohn f 1728 och hans maka Kay, f 1734. Jürgen är far till sju söner och dessutom två döttrar, varav den ena avlider relativt ung. Han dör någon gång efter 1782 års folkräkning och gården övergår till den äldste sonen Johann. En liten notis i 1795 års protokoll upplyser oss om att "Johann ist jetzt Wirt in des Vaters Stelle". Med andra ord: Jaans ställi, vår fädernegård. Men för att få klarhet i hur efternamnet Schmidt kommer in i bilden, är vi tvungna att vänta ett halvsekel: i 1858 års protokoll hittar vi en notis om Johanns son Thomas — hör och häpna: "Thomas Johannow Jürgensohn genant Matssohn jetzt Schmidt". Alltså, Thomas Johansson Jürgensson kallad Matsson numera Schmidt. Inte att undra på att det hade ställt till trassel i folkminnet! Förklaringen kan ligga i smedjan som hörde till nyttobyggnaderna på Jaans ställi. Var sönerna smideskunniga är det lätt att komma fram till slutsatsen att de antog efternamnet Schmidt (som på tyska betyder smed) när de liksom den övriga lantbefolkningen i Estland år 1834 beordrades frångå fadersnamnen och lägga sig till med familjenamn. På sina håll kunde detta dekret dessutom få bisarra följder, då godsägaren godtyckligt kunde avgöra vad de underlydande bönderna skulle heta. I byn Viimsi fick således samtliga familjer namn efter fiskar!

Men låt oss återgå till Gamel-Jüris söner. Den näst äldste brodern har vi redan bekantat oss med. Han gifter sig med Dora Berg och bygger hus nära brodern, ca 100 meter norr om Jaans ställi, där så småningom Johann Ambrosius söner Andreas och Fredrik kommer att bebo var sin del av huset som också blir Nargös första kommunalhus.

Andreas och Fredrik är kända som Vollupappa resp Jannipappa, en på Nargö utbredd sed att hedra föräldrarna genom att framhäva fader- eller moderskapet till det förstfödda eller mest uppmärksammade barnet, ett bruk som ofta kunnat vara till hjälp vid fastställandet av personernas inbördes förhållanden.

Gamel-Jüris tredje son Tönnis byggde hus på Simlankabakkan och behöll efternamnet Jürgensohn, men namnet kommer inte att kvarleva. Tönnis hade visserligen fyra döttrar och två söner, men den ene sonen, Alexander, drunknade, och den andre, Daniel, hade inga egna barn, utan tog tre fosterbarn.

Om den fjärde sonen Jakob är uppgifterna sparsamma. Han kan dock ha varit identisk med den muntliga tradi-

tionens "Lill-Jaak".

Den femte sonen är den, som vållat en del förvirring och huvudbry pga att även han hette Jürgen. Tydligt fick fadern heta Gamel-Jüri för att markera skillnaden, men ändå förväxlades de ibland. Således är det inte fadern, utan sonen som år 1810 i Jöelähtme kyrka vigdes med Aksi Abrams dotter Tio Wilhelmina Aksberg. Jürgen och Tio fick tre söner och fyra döttrar, och det var bäddat för ytterligare förväxlingar eftersom den äldste sonen fick heta Jürgen. Nu förhöll det sig emellertid så att denne så småningom blev ganska luden, hade böljande helskägg och hårsvall och kanske framför allt pga sin styrka var allmänt känd under namnet "Karu-Jüri", Björn-Jürgen. Han flyttade till norra änden av ön, där området så småningom kom att uppkallas efter honom och heta Jurkas. Han var min farmors far, och detta innebär att min far både på fädernet och mödernet stammade från "Gamel-Jüri".

"Karu-Jüris" yngre bror Jakob dog ogift, och här smyger sig frågan in, om det kan ha varit denne, som kallades "Lill-Jaak" för att skilja honom och den äldre farbrodern Jakob åt?

Den yngsta brodern Elias var byaäldste under Krimkriget och fick medalj för att han försvarat nargöborna mot fienden. Han hade en medalj till, som han fått för livräddning.

Nu kommer vi emellertid fram till det intressanta, när vi i 1808 års revisionsprotokoll finner uppgiften "Jürry Jürgenow genannt Rosen" som även gäller hans bröder. Med andra ord, så har den andra grenen av familjen Jürgensohn fått ge plats för en ny släkt som heter Rosen. Men än är det inte slut på överraskningarna!

De två yngsta sönerna Mathias och Klaus känner vi inte till mer om än deras ålder, men det är Gamel-Jüris andra dotter Maria som på nytt leder oss in i det okända. Maria f 1766 gifte sig nämligen med Jacob Rosen f 1763, troligen bosatt i granngården och son till Hans Rosen f 1730. Jacob och Maria Rosen har inga egna barn utan tar sig en fosterson Hinrich, f 1783.

Här kan man ställa sig frågan, om det kan ha varit Hans Rosen som kom från Sveaborg? Men det gjorde han inte. Hans Rosen var bofast på Nargö redan år 1782 och var 78 år gammal, när Sveaborg kapitulerade till ryssarna den 3 maj 1808. Kvarstår faktum att Maria Jürgens dotters bröder tog hennes mans efternamn, men vad som föranledde dem att göra det, kommer förmodligen att förbli en olöst gåta, li-

Edvin Lagman

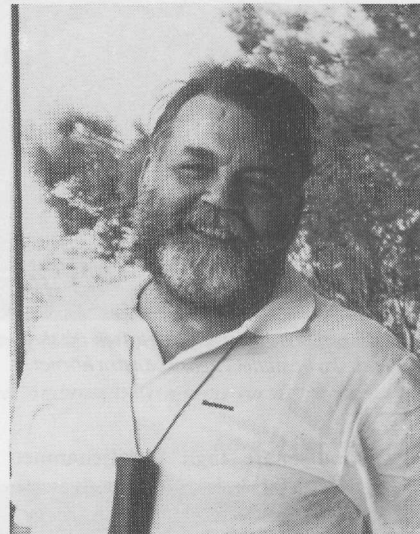
Mallorca — Holman i Medelhavet

Ett resebrev

Så ser det ut på många ställen längs Mallorcas kust. Bilden är från Soller, en ljuvlig liten stad, där man kan äta gott nere vid hamnen.

Foto: E Lagman

Vår värd Erik Schmidt gladdes liksom vi när vi återsågs efter flera decennier.

Foto: E Lagman

Linköping i november 1987

I förra numret av Kustbon berättades i ett resebrev om estlandssvenskar i Amerika. Nu vill jag berätta om en estlandssvensk på Mallorca, en annan i förskingringen.

Vi minns ju hur sommaren var: grå, regnig, i kallaste laget. När det inte ville vända ens i augusti, fattade vi vårt be-

slut — nu skall det bära av söderut. Många gånger hade vi — min hustru och jag — talat om att vi skulle hälsa på Erik Schmidt, som sedan flera årtionden, bor på Mallorca. Holman har han privat döpt ön till, till åminnelse av sin barndoms ö Nargö, av de egna kallad Holman.

Jag skall inte berätta om väntan på flygplatser, inte heller om själva flygresan. Sådant känner de flesta av oss till och vet att man måste ta det onda med det goda. När vi den 29 september damp ner på Palmas landningsbana, hade det redan hunnit bli mörkt, och när bussen äntligen kom iväg in mot staden var det svarta natten. På natten är ett första möte med en plats sällan positivt. Nåväl, av färdvärdinnans redogörelse framgick dock att de lyktor och ljus vi såg stod på vackra ställen, och vi började nära förhoppningen att få se något tilltalande nästa dag.

Hotellet. Nytt, fräscht, bra. Egna kokmöjligheter, fin balkong — men i markplanet. Utanför: en trädgård med vilstolar, svimningpool och en servering som var stängd. Hungern började riva i inälvorna, ingen förtäring att få på hotellet. Men mitt framför på andra sidan gatan låg en restaurang som såg spansk och inbjudande ut. Dit går vi, sa vi slutligen. Gjorde det och beställde gaspacho, kall spansk soppa. Förträffligt! På hotellet hade vi på franska frågat, vilket språk de föredrog i receptionen. Nu är det ju så, att är man utomlands, så vill man gärna tala utländskt språk, i den mån man kan. Vi hade tittat lite i spanska läroböcker innan vi reste, men det verkade så likt italienska, så vi trodde nog att det skulle reda sig utan studier, men det gjorde det inte.

kaså, varifrån och när den första omgången Rosen kom.

Innan vi lämnar 1795 års revisionsprotokoll kan vi anteckna ursprunget till ytterligare två familjer, Schulman och Freiberg. Sophia Holms dotter Lena gifter sig nämligen med den efter år 1782 från Reval inflyttade Thomas Schulman, f 1763.

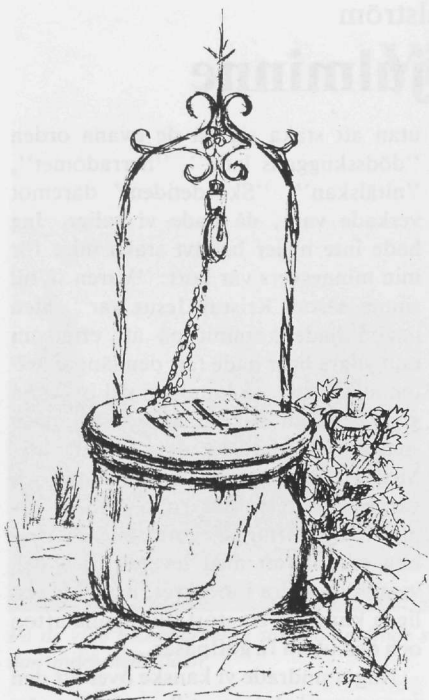
Den andra familjen har vi redan berättat. Det är de från Dagö härstammande Lars Jürgenssohns söner, varav den ene, Fredrik tar efternamnet Freiberg, medan de andra bibehåller Jürgenson. Alltså, den fram till 1940-talet kvarvarande släkten Jürgenson, som inte hade släktskap med Gamel-Jüri Matssohns avkomlingar.

Varför ibland bröder lade sig till med olika efternamn kommer vi nog aldrig att kunna veta. Vi kan gissa, att de hade en känsla av att ge upphov till nya släkter eller att de ville markera något genom att ta ett namn som redan varit i bruk. Men vi behöver inte längre sväva

i okunnighet beträffande de "sju brödernas" existens. Vi var ganska nära sanningen hela tiden, även om det heter, att "nära skjuter ingen hare". De fanns med allihop, Matts och Gamel-Jüri och Jürgen, och de sju bröderna. Fast Matts var inte deras far utan farfar, och Gamel-Jüri hette inte Jürgenson utan Mattssohn . . .

Det är en för mig underbar känsla att kunna följa min egen och de andra på Nargö bosatta familjerna bakåt i sju—åtta släktled genom ett särpräglad samhälle som bestod i tvåhundra år. Och det är med vördnad och tacksamhet jag tänker på Edvin Ambrosen och Ragnar Jürgenson, som på eget initiativ sparat upp dessa gamla urkunder och generöst och osjälviskt låtit mig ta del av deras innehåll. Släktmedvetna nargöbor nu och i kommande led kommer att stå i tacksamhetsskuld till dem för att de gjort det möjligt för oss att blicka in i det fördolda och komma till klarhet om våra avlångna förfäder.

Brunnen på Ca'n Barret, där Erik och Kerstin bor. Smidet har Erik själv utfört.

Teckn av Edvin Lagman

I ateljén. Nedan

Foto: E Lagman

I matsalen vid en utsökt måltid. Th värdinnan. Nederst.

Foto: E Lagman

De förstod italienska, men vi förstod inte spanska. Men franska gick bra. På restaurangen, Pampa II, passades vi upp av en kypare i mogen ålder som talade lagom bra franska, ungefär som vi själva. Han slöt oss genast till sitt hjärta och vi kallade honom för cher ami, vilket han uppskattade mycket. Han skötte om oss på allt sätt även övriga kvällar då vi besökte etablissemanget, och han strålade upp så snart han såg oss komma.

Nästa dag började vi med att ringa Erik. Vi hade medelst telefonsamtal och brev från Sverige tidigare varskott honom, så han var beredd. På kvällen skulle vi träffas och förhandla. På dan gjorde vi en rundtur i Palma (vi bodde i en förtort, Palma Nova — inte alldeles proper precis — där norska Saga och svenska Atlas disponerade det nya hotellet) och fann staden vara synnerligen tilltalande, med en fantastisk småbåtshamn, stora fartyg ute på redan och ön Ibiza på horisonten, med en fantastisk gammal borg, en imponerande katedral och vacker bebyggelse, gatuliv, butiker och parker. Vi fick även utpekad för oss var svenska kyrkan var inhyst.

På kvällen kom Erik. Stor glädje efter alla dessa år som vi inte hade setts. Han domderade lite med de ansvariga på hotellet för att vi inte fått rum med utsikt över havet (vid siktigt väder skytmade det dock, om vi sträckte på halsen och vrängde ögonen) som vi hade önskat och för att lakanen inte var helt tadellösa. Lakanen byttes ut, men utsikten fick vi själva leta efter på annat håll.

Sent på kvällen spelades det i trädgården. Vi gick ut och tog en svängom. Följande kvällar tog vi en svängom på vår egen balkong, när det spelades.

Nästa dags morgon blev vi hämtade av Erik. Vi stannade först till i Palma och besökte svenska kyrkan och biblioteket. Altartavlan, som vi ett par gånger tidigare presenterat i Kustbon, är utomordentligt vacker, avbildningar ger inte en riktig uppfattning om briljansen i färgerna. Och först när man ser den i sitt riktiga format får man en uppfattning om, vilket mäktigt arbete Erik Schmidt har utfört med detta konstverk. Han berättade för oss om dess tillkomst, om förstudier och ändringar i planering och detaljer, om människotyper, personer och symboler. "Herr Schmidt", lär en tysk ha sagt, "mit diesem Kunstwerk sind Sie unsterblich geworden."

När Eriks barn gick i skola på Mallorca, visade det sig snart att mycket i

skolorna tyvärr var undermåligt. Barnen kunde inte gå kvar utan men för själ och kropp. Vad göra? Med en insats av sin okuvliga energi lyckades han få igång en svensk skola, som fortfarande är verksam!

Men åter till den vackra morgonen på Mallorca. I Eriks bil for vi upp till nordkusten; det var ett storslaget, orört landskap vi åkte igenom, över höga berg och genom djupa dalar. Vi tittade in i klostret i Valldemosa, där Chopin skrev en stor del av sin musik, vi åt vid hamnen i en liten vit stad, Solle, och vi slingrade oss fram längs branta kustvägar med det blå Medelhavet djupt under oss.

På vägen tillbaka till hotellet gjorde vi en avstickare till Erik och Kerstin Schmidts hem som ligger i Estbliments strax norr om Palma. Avskilt från yttervärlden, innanför stenvägg, med åttio mandelträd omkring och vindruvsklaskar hängande över ingången. Simbassäng. Verkstad med hyvelbänk och allt. Gammalt boningshus, som rustats upp och byggts ut av Erik och Kerstin. Han är en driven hantverkare, en utmärkt smed som smitt trappträcken och galler i praktiskt och elegant utförande. En trappa upp har han sin ateljé, där står konstverk färdiga och konstverker under arbete.

På lördagskvällen hämtades vi igen, den här gången till middag. Kerstin, som har sin dagliga gärning som platschef för ett flygbolag med kontor inne i Palma, dukade upp en utsökt måltid, Erik plockade fram länge sparade fina årgångar vin ur sitt förråd, inhyst i en till vinkällare ombyggd jättestor bakugn i anslutning till huset.

Det var en skön kväll, med mycket tal om gammalt, naturligtvis. Erik talar

Sven Ahlström

Också ett julminne

Julfest i söndagsskolan. En terpentindoftande gran behängd med extra stora karameller i glanspapper med bilder av skönlockiga änglahuvuden. I Bönehusets mitt hänger en susande gaslampa, som överglänser majsolen, tycker vi. Barn från fem—sexårsåldern och uppåt sitter bänkade i fyrkant runt granen, för övrigt är det fullsatt på bänkraderna av släkt och grannar. Satt kvinnorna till höger om mittgången och männen till vänster som vanligt, eller satt man familjevis vid detta speciella tillfälle?

Jag minns inte. Men jag minns stämningen, förväntansfull och lite spänd, för snart skall de större barnen tända var sitt ljus i granen och läsa en minnesvers utantill, som ordet säger. Nu reser sig en av de större flickorna och börjar läsa, men i stället för minnesversen på några rader läser hon Jesaja 9:2—7: "Det folk som vandrar i mörkret skall se ett stort ljus . . ." Hon läser med hög och klar röst som man skall och

utan att staka sig på de ovana orden "dödsskuggans land", "herradömet", "nitälskan". "Skördetiden" däremot verkade vant, då hade vi roligt. Jag hade inte heller behövt staka mig, för min minnesvers var kort: "Varen så till sinnes såsom Kristus Jesus var", men någon hade kommit på att eftersom min yngre bror hade fått den längre texten av oss två, så kunde vi väl byta. Så gick det som när du åker cykel: Den sten du vill undvika, den drabbar dig. Men gottpås fick vi alla barn och varje jul satt vi där runt granen, för ingenting doftar så gott som en nyss huggen julgran med levande ljus och vem vill vandra i mörkret, när vi bevisligen kunde se ett stort ljus denna afton och dessutom få gottpås.

Något undrade vi kanske över att den som var anledningen till vår julfest, Jesus, hade två pappor, till jul hette pappan alltid Josef. Vi kom nog aldrig på att fråga varför.

Det är ett under med julen.

fortfarande en nargösvenska som är helt opåverkad av alla de övriga språk han behärskar, svenskt riksspråk, spanska, estniska, tyska, engelska, ryska, franska. Han är verkligen en oanfränt nargösvensk. (Jag vet inte varför han av en och annan est kallas för est?)

Det blev en heldagsutflykt till, som vi så generöst blev bjudna på. Ända ut till den svindlande bergguden Formentor gick färden. Aldrig har jag sett havet med så osannolikt vackra skiftningar

som därute, när det började blåsa upp till storm.

Veckan på Mallorca blev för kort. Värmen och de härliga baden i Magaluf och Alcudia kändes dock som plåster på såren efter den sommar vi hade haft i Sverige. Men det var inte så mycket det jag skulle berätta om, utan det var om en estlandssvensk i utlandet, om nargöbon Erik Schmidt, som funnit ett nytt Holman i Medelhavet, i stället för Holman i Finska viken, som han aldrig kan glömma.

Den 24 oktober var det Nargö-träff i Eesti Maja i Stockholm. Dit kom Erik Schmidt den långa vägen från Mallorca — på egen bekostnad — för att berätta om nargöborna och deras äventyrliga liv och visa bilder från den forna hemö. Stora mängder nargöbor med yngre anförvanter och andra estlandssvenskar samlades och lyssnade med spänd uppmärksamhet till Eriks berättelse och såg med förtjusning hans bilder. Han berättade även om sin yrkesverksamhet, måleriet, och visade diabilder av några av sina arbeten.

Det är märkligt: Ulf Wichman kommer från andra sidan jordklotet, från Canada, till "skolträff Hapsal", Erik Schmidt kommer flygande från Palma de Mallorca, över Barcelona, till Stockholm för att berätta om sin forna hemö och de människor som bodde där. Och mera är att vänta.

Det är inte ofta man kan rasta på en bro från romartiden.

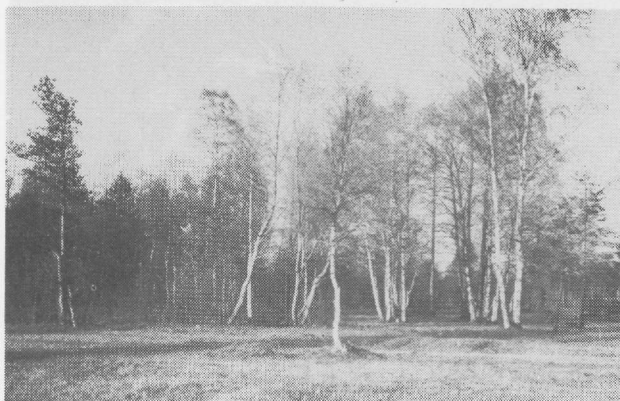
Foto: Erik Schmidt

Herbert Lagman

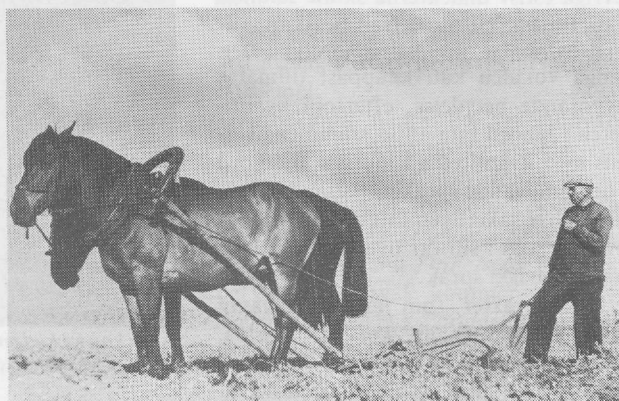
Vissi, vack och våilok

Om lånord i estlandssvenska mål

På de vida betesmarkerna sammanträffade svenskar och ester redan under medeltiden.

Foto: Per Söderbäck

Namnet på vändplojen och lockropet för hästen hör till estlandssvenskarnas lån från estniskan.

När olika språk kommer i kontakt med varandra äger alltid en ömsesidig påverkan rum. Av de språkliga elementen är det främst ordförrådet som påverkas. De estlandssvenska dialekterna har påverkats av tre olika främmande språk, nämligen estniskan, tyskan och ryskan. De flesta lånorden kom, naturligt nog, från **estniskan**, eftersom ju esterna var landets majoritetsfolk.

Där man först kom i kontakt med esterna, när man från Reval flyttat ut till de nya hemorterna på landsbygden, var väl på de stora gemensamma betesmarkerna. De allra första estniska lånorden i estlandssvenska mål är därför kanske knutna till boskapssköteln.

Från estniskan har man t ex övertagit lockropen på de flesta husdjuren. Kallade man på en ko eller kalv sade man *vissivissi*. *Vissi* är det estniska smeknamnet på en ko. Smeknamnet på hästen var i estniskan *suksu*, och då man ropar på en häst säger man *sukssuks*, som i estlans mål blivit *siokksiokk* el *siksesikse*. I ViKo använde man *oit-tooitto* som lockrop för får, på Ru visst *otaota*. Det kommer av det estn *ute*, som betyder 'tacka'. På höns kallade man med *tipotipo* el *tipetipe* el bara *tiptipp*. *Tibu* kallar esterna en liten höna. På en hund kallade man genom att ropa *koitsekoitse* el *kutsekutse* el bara *kutskuts*. *Kut'su* är såväl smeknamn på som lockrop till hund. Ville man busa hunden på någon sade man *hasshass* och ville man skrämman bort hunden ropade man *hüst* el *hoist* (estn *huist*).

En boskapshjord kallades *kare* av estn *kari*. Ordet kunde även betyda 'hop', *skara*, *ain haila kare* 'en hel hop'. *Kare-vall* betyder som bekant betesmark. *Vall-karjas* 'vallflicka' el 'vallpojke' kommer av det estniska *karjane* el dial *karjas*. Olika sammansättningar finns som *kare-flick* (Nu) och *kare-pi* (= Oö). *Kare-kälng* var namnet på kreaturssköterskan på herrgården.

Även i samband med jordbruket har en hel mängd estniska ord övertagits. Ett jämförelsevis modernt redskap var *sakken* 'plojen' av estn *sahk*, som på senare tid kom i bruk vid sidan av det gamla årdret. Namnen på sädesslagen var naturligtvis inhemska, men en del produkter av dessa hade lånat sina namn från estniskan. *Bila-mēl* 'vete-sikt' och *skröva mēl* kommer av estniskans *püülijahu* och *kroovitud jahu*. Det estniska *kruubid* 'helgryn' (krossgryn kallades *tangud* på estniska) återfinns i *kropa grait* 'korngrynsgröt', som serverades på fettisdagens kväll, då pojkar och flickor gick ut för att åka kälke el skridskor. Ju längre man kunde åka nedför backen, desto längre blev linet på sommaren, trodde man. Även håret klipptes då för att det sedan skulle växa bra. Fettisdagen, som ju bildade ingången till fastan, kallades också för *kropa üstan*, även *krupa tīstan* efter namnet på nämnda gröt. Danell anger i sin Ordbok över Nucköområdet det lty *grub(b)e* 'gryn' som ursprungsord för detta *kropa* el *krupa*, men det kan ju lika väl komma av det estn *kruubid*, som ju i sin tur är ett lty lånord. *Kropa*

grait skulle således vara detsamma som estn *kruubipuder*.

De olika benämningarna för potatis har i de estlsv dialekterna också övertagits från estniskan, som i sin tur fått ordet från tyskan. Den ifrågavarande växten introducerades ju i landet av tyska godsägare och tyskan fick därför också stå för dess namn. I estniskan förkortades det tyska *Kartoffel*, som man ansåg för långt, på så sätt, att man antingen tog ordets första del, vilket gav *kartul*, pl *kartulid*, som också är det riksspråkliga namnet, eller också slopade man första stavelsen, varvid man fick varianterna *tuhel*, pl *tuhled* el *tuhylid*, *tihlid* osv. Dialektalt var dessa varianter vitt spridda i västra Estland. De estlsv varianterna är *tufol* i Ri och på Nuh, *tofol* i Su och på Oö samt *tiffäl*, pl *tifflo* på Ru. Den estniska varianten *tihled*, *tihylid* förekom i trakterna kring Pernau, varifrån runöborna alltså fått potatisen och inte från det närmare belägna Ösel, där man sade *tuhlid*. I ViKo samt på Rå använde man det inhemska namnet *epler*.

Viktig vid matlagningen var löken, som i estlsv mål kallades *sipaļ* (NuOö), *sipāļ* (ViKo) och *sipoļ* (Ru). Detta ord återfinns i flera språk, både slaviska och germanska i lätt varierande former och måste sålunda vara mycket gammalt. Det estniska namnet är *sibul*. Det är inte helt klarlagt, varifrån ordet inkommit i de estlsv dialekterna. Enligt den finländske forskaren Saxén har finskan fått ordet, där det heter *sipuli*, från estniskan, som i sin tur övertagit

det från mhty, där det heter *zipolle*. För det estlsv varianternas vidkommande anser han samband med de estniska och finska orden uteslutet, eftersom de har långt *i*, och hänvisar i stället till lettiskans *sīpolis*. Detta kan vara riktigt i fråga om runskans variant av ordet. De övriga estlsv dialekterna skulle sålunda i sin tur ha fått ordet från runskan, vilket förefaller mindre sannolikt. Den långa vokalen kan knappast tillmätas avgörande betydelse, eftersom kvantiteten i lånord inte alltid stämmer överens med kvantiteten i motsvarande ord i det långgivande språket. Estlandssvenskarna har säkerligen fått ordet från estniskan, som i sin tur övertagit det från något slaviskt språk.

Andra växter, som lånat sina namn från estniskan, är *körvits* 'kurbis, pumpa', *bårk* (NuViKo) el *porkän* (Oö) och *bårkoal* (Ru) 'morot'. De motsvarande estniska orden är *kõrvits* och *por-gand*, dial *porgan*, *porkan*, *purkand*. Likaså är *tatar* 'bovete' och *sigor* el *sigör* 'cikoria' lånade från estniskan.

Från estniskan har de estlsv dialekterna övertagit namnen på olika mått. Ett sådant är *kilmet* 'mått för utsäde el sädesmått' över huvud taget. Detta ord var allmän känt i estlsv mål. På Ru var uttalet *kiälmt* och betydelsen 'kappe'. Det är ett mycket gammalt estniskt ord, sammansatt av *küli* el *külv* 'sadd' och *mõõt* el *mitta* 'mått'. Ordet har inlånats också i lettiskan och balttyskan. Enligt Saxén var ordet känt redan i fornsvenskan och eftersom det vunnit en sådan spridning har en del språkforskare ifrågasatt dess estniska ursprung och försökt sig på andra tolkningar, vilka dock förefaller långsökta och föga trovärdiga. *Tri kilmetar ära änn vakk* 'tre kilmetar är en vacke', brukade man säga. *Vakk* är nämligen ett annat mått för säd eller potatis, som sannolikt också övertagits från estniskan. Man räknade med att det gick 42 el tidigare 36 stop på en vacke samt tre vackar på en tunna.

Med *vakk* kunde också avses en korg flätad av tallrötter. Detta var exvis fallet på Ru. På Rå kallade man en stor halmkorg med lock att förvara ull i för *ull-vakk*.

Ordet är otvetydigt av finsk-ugriskt ursprung. I Finskan har ordet *vakka* betydelsen 'rund ask, låda, skrin; flätad rotel näverkorg; kappe, sädesmått av 4 kappar'. Detta enligt Saxén. Likaså är ordet vanligt i finlandssvenska dialekter i former som *vakka*, *vahka*, *vakk*, *vakko*. Tidigare var vacken vanligt spannmålsmått i Finland och förmodligen också i Baltikum. Dess storlek kunde variera. På 1500-talet användes

Även kon lockade man till sig på estniska.

Foto: Per Söderbäck

vackar och kappar omväxlande. Vacke är dock ett betydligt äldre ord än kappe och finns belagt redan från 1300-talet i Norge. Man har därför också framfört åsikten, att det ursprungligen kunde vara ett nordiskt ord med betydelsen 'ask, låda, skrin, korg, förvaringskärl' och att betydelsen 'sädesmått' tillkommit senare. I rikssvenska dialekter uppträder ordet numera företrädesvis i Norrland, dit det kommit österifrån över Bottniska viken, troligen på 1300-talet. Detta enligt en forskare vid namn Forner.

De estlsv målen har troligtvis fått ordet från estniskan, men det är inte uteslutet, att invandrare från Finland kan ha känt till ordet redan före invandringen.

Ett annat sädesmått är *sätvärk*, men det kommer från ryskan, där det heter *tjetverik* el *tjetvert*, som egentligen betyder en fjärdedel av något. Det gick sexton kilmetar på en sätvärk om jag minns rätt.

Från estniskan har de estlsv dialekterna också övertagit en hel rad *personbeteckningar* och namn på *yrkesutövare*. Vi kan börja med ordet *mäisnikk* 'godsägare', som ju tidigare hade mycket att säga till om, då det gällde människornas dagliga liv och leverne. Det motsvarande estniska ordet är *mõisnik*.

Godsets förvaltare kallades *valets* el *valits*, vanl *hos valetsn* efter estniskans *valitseja*. Ordet användes företrädesvis i Nu och på Oö. I andra estlsv bygder kände man till ordet men använde det inte i dagligt tal. I ViKo använde man i st översättningslånet *rädarn*.

Uppsyningsman och pådrivare vid godset var *kobiasn*, av estn *kubjas*. I Vi och på Rå sade man *kubes* el *kubis*.

En befallningsman var också *kilton* 'kiltern', som dock inte hade lika vittgående befogenheter som "kubjasen". Detta ord är egentligen inlånat från tyskan där det heter *Schilter* och där det var känt redan under medeltiden. Estlandssvenskarna har övertagit ordet från estniskan. Om ordet övertagits direkt från tyskan skulle det ha blivit *skiltor*. I ViKo sade man *kilter*, en form som är identisk med det motsv estniska ordet. Ordet var dock inte lika vanligt som *kobias*.

Viktiga befattningshavare var tidigare också *kutsan*, av estn *kutsar* 'kusken' och *kästan* (estn *köster*) 'klockaren'. Uttalet i estlsv dialekter kunde variera. Köster kommer av det ty *Küster*.

En synnerligen otrevlig typ var däremot *änn moŧ-sokk* 'en mördare' av estn *mõrtsukas*, dial *mõrtsuk*. Uttalet var på Oö *mät-sokk* och i ViKo *mörtsock*. Ordet kommer egentligen av det tyska *Mörder*, som i estniskan försetts med ett inhemskt avledningssuffix.

Även för *änn kasak* 'en kosack' hade man kanske anledning att se upp. Kosackerna var ju ine bara skickliga ryttare utan också hänsynslösa och grymma, särskilt i krigstid. Vid en del gods hade man dessutom anställt en *kasak*, som verkställde av godsägaren utmätt kroppsstraff.

Fredligare var däremot en *lang* 'gäst, besökande' (särskilt vid högtid), ursprungl 'släkting genom giftermål'. På Oö hade ordet en nedsättande betydelse och användes mest om självbjudna gäster vid bröllop. Detta slags gäster kallades i Ri för "snuggarer". I Vi och på SRå samt i Gsv och på Da användes ordet i den ursprungliga betydelsen 'släkting genom giftermål'. På SRå sade man *langäs-fälk* om 'anförvanter

I somliga bygder — fast inte i alla — följde också fären lockrop på estniska.

Foto: Per Söderbäck

genom svågerlag' och *langas-far* var 'brudgummens el brudens far', *langas-mor* 'brudgummens el brudens mor' (Tiberg). På LRå var betydelsen 'gäst, besökande'.

Sekundärt har man bildat vb *langas* 'gästa, gå på besök till släktingar vid högtider'.

Detta ord är förutom i estniskan också känt i andra östersjöfinska språk.

I samband med **bygge** och **husinredning** har estlandssvenskarna övertagit en hel mängd ord från estniskan, olika i olika dialekter. Vi kan ju börja med ordet *kärest* el *käris* av estn *keris*, som bastuugnen av runda stenar kallades. *Basta-kärest* sade vi vanligen.

Ugnar med keris var vanliga i de estniska rökstugorna, innan man mot slutet av 1800-talet lärde sig göra ugnar med skorstenar. Senare använde man kerisar blott i badstugorna.

Användningen och betydelsen av detta ord varierade i viss mån i estlsv mål. På Nu och Oö användes ordet utslutande om bastuugn (åtminstone på senare tiden), medan man i ViKo därmed betecknade valvet med runda stenar över ugnen (alltså i den ursprungliga betydelsen). Bastuugnen kallades där vanligen *räis* n 'röse'. Men man kunde även säga *basta-käris*.

Då man började bygga hus med skorstenar och ugnar behövde man också en spis, en *plīt*, med järnplatta. Estniskans *plīit* kommer från ryskans *plīta* som eg betyder järnplatta.

Rökgången kunde öppnas och stängas med en *sībol* el *sībār*, ett 'spjäll'. Det motsvarande estn ordet *sīber* återgår naturligtvis på det tyska Schieber. Eldade man i ugnen, måste man ta av *griskana* el *krīskana* 'spjäll,

varmed rökgången från bakugnen till de övriga rökgångarna, *rēļana*, kunde stängas'. Det estn kriska el kriiska kommer från ryskan, där *krysjka* betyder lock.

Vinden på ett hus kallades vanligen för *bēning* el på Oö *bining* med kort *i*. Estniskans *pōning* kommer av det mltv *bōninge*. Enligt den estniska forskaren Ariste har ordet inkommit i estniskan på 1600-talet.

I rian hade man *paššar*, som man torcade säden på. På Oö sade man *pāšš*, pl *pāššar* och i Vi *pars*, *parsar*. Ordet var vanligt också i finlandssvenska mål.

Till hästens seldon hörde *lōkan*, den stora bågen. Namnet kommer av estn *look*. Estniskan har i sin tur fått ordet från ryskan, där *luká* ursprungligen betyder något som är böjt, krökt.

Till seldonet hör också *rankana*, estn *rangid*. Ordet är allbekant i estniskan och finskan samt i östsvenska dialekter.

Sidilk 'seldyna' av estn *sedelgas* kommer ursprungligen från ryskan, där man säger *sed'olka* med betydelsen 'seldyna el lädersele'.

Estniska lånord är också *halk* 'vedtrå', *pulk* 'pinne, plugg, tränagel', *noi* 'klubba' och många, många fler, men alla dessa kan vi inte gå närmare in på här.

Två andra språk, som utövat inflytande på de estlsv dialekterna om än i mindre omfattning är tyskan och ryskan.

De tyska lånorden är till största delen av lågtyskt ursprung. Lågtyskan var ju under flera århundraden det officiella språket i Estland, eftersom de tyska erövrarna och de i deras spår följande köpmännen och hantverkarna till övervägande del kom från Nordtyskland, där man talade lågtyska el plattyska.

Fr o m 1600-talet avfattades visserligen alla urkunder på högtyska, men som allmänt umgängesspråk ersattes lågtyskan först i början av 1800-talet av högtyska, dock en särpräglad sådan, sk baltisk högtyska, som innehöll en hel mängd lågtyska, estniska och ryska element.

Här kan jag blott nämna ett fåtal lånord av lågtyskt el högtyskt ursprung i estlsv mål.

Allbekanta namn på yrkesutövare var *dislar* 'snickare' av ty Tischler och *draiar* 'svarvare' av mltv *dreier*, *dreyer* el *dreger*. *Draiar* förekom också som gårdsnamn, t ex *Draiaša* i Stor-Harga och Höbring samt *Dräiers* på Rå. Verbet *drai* 'svarva' kommer av mltv *dreien*, *dreigen* el lty *draigen*. Sammansättningar med *drai* är *drai-bänk* 'svarvbänk' *drai-kāmar* 'slöjdrum' och *drai-snāld* 'svarvhjul'.

Ett välkänt arbetsredskap var *baitan* 'stämjärnet'. Uttalet i Vi och på Rå var *beitel* el *bāit'l*. Ordet kommer av det mltv *beitel*.

Av tyskt ursprung är också *raspoļ* 'rasp, fil med grova taggar'. Den tyska motsvarigheten är *Raspel*, estn likaså *raspel*. Verbet *raspoļ* betyder naturligtvis 'fila med raspel'.

Ett annat outhärligt redskap i hemmen var *skāra* 'saxen', som kommer av det tyska *Schere*. Vi hade ju också ordet *saks* 'ullsax', varmed åsyftades en större sax, använd enbart för färklipping.

Vi skall kanske också nämna ordet *brad*, i Vi och på Rå *brād*, som betyder både 'stek' och 'steka i stekpanna'. Ordet kommer av mltv *brāde* och *brāden* med samma betydelse. De motsvarande estniska orden är *praad* och *praadima*.

Från tyskan har de estlsv målen också övertagit en hel rad namn på bär och frukter. Vi kan som exempel ta *krēke-bār* 'krikon' av det lty *krēke*. Uttalet varierade något i estlsv mål. På Oö sade man *krāge-bār* och på Rå *krēka-bār*.

Spiling 'brunt plummon' kommer av mltv *spelling* el *spilling*, som emellertid används om de gula plummonen.

Snākās, *snākoļ* el *snākoš* 'kålrot' kommer av det baltyska *Schnittkohl*. I Vi var uttalet *snikār*.

Till slut skall jag också ta några exempel på **ryska** lånord i estlsv mål. Dessa är jämförelsevis få till antalet och för det mesta av sent datum.

Ett motsvarande ord till det från ty inlånade *dislar* 'snickare' är *plātnik*, som kanske inte hade samma status som det ty ordet. Det betecknade en timmerman, som utförde enklare trä-

arbeten. Vb *plätt* 'slå med hammare el yxa (så att det smäller)' är sekundärt.

Särskilt aktad var inte heller en *pare-snik* 'kreatursuppköpare, månglare, hästskojare'. I ryskan är ordet en avledn till *barysj* 'vinst', och *barysjnik* är alltså egentligen en person som återförsäljer med vinst. Något motsvarande verb finns mig veterligen inte i ryskan. I estniskan och estslv dialekter har man sekundärt bildat verb, i estniskan *paris-tama*, och *parest* i estslv mål. Till detta har på sina håll, t ex på Nuh, bildats en ny subst form, *parestnik*, med inskjutet *t*. Ordet som är allmänt känt i estslv mål har troligen inlånats via estniskan. Detta gäller f ö om det stora flertalet ryska lånord i estslv dialekter.

Orädnik (ry *urjädnik*, estn *urädnik*) 'poliskonstapel, lantpolis' var ett namn, som man hade anledning att känna till. I ryskan är ordet en avledn till *ur'ad'* 'ordning, inrättning'.

Kardavái var en annan benämning för ordningspolisen. Det motsvarande ryska ordet är *gorodovói*.

Flera av personbeteckningarna, som inlånats från ryskan, har en pejorativ, dvs en nedsättande klang. Exempel på sådana är *baskak* (ry *baskák*, estn *pat-skaak*) 'en som begär övervåld, utpressare', *boján* (ry *buján*, estn *bujäänits*) 'bråkmakare' och *bórlak* (ry *burlák*, estn *purlakas*) 'en trätlysten och för slagsmål benägen person'. I ryskan betyder ordet 'pråmdragare, arbetare på flodfartyg'. Vid inlåningen har det förlorat sin ursprungliga betydelse, främst kanske beroende på, att det i de estslv bygderna inte fanns några yrkesutövare av detta slag.

En dålig klang hade också ordet *dörak* el *durak* 'dumbom, narr; en som förlorar i kortspel'. Det motsvarande ry ordet är *durák*. Esterna säger *turakas*.

Masörrik (ry *mazúrik*, estn *masuurik*) 'skojare, skälm; bandit' var likaså en person som man måste se upp med. Även en *podrátsik* (ry *pudr'áttj'ik*, estn *pudrátsik*) 'företagare, entreprenör' hade man kanske anledning att ta det försiktigt med.

En *sémlak* (ry *zeml'ák* 'landsman') 'kamrat' kom man säkerligen bättre överens med. En *stári'k* (ry *stari'k* 'gamling' av *staryj* 'gammal') var en gammal man.

Från ryskan har inkommit en del namn på bruksföremål och redskap. Exempel på sådana är *batúnkar* (ry *bó-tínki*, estn *patinkad*) 'kängor av grövre läder' (i motsats till *stivlar* 'kängor av finare och mjukare läder'), *dukať* el *däkať* (ry *d'ogot*, estn *lõkat*) 'björktjära'

Jonathan Lindström

En ogudaktig trädgårdsmästare på Ormsö

Hösten 1701 beklagade sig ormsöprästen Lars Malm skriftligen över trädgårdsmästaren Birge Wrangelin, som tycks ha varit en färgstark person med intressanta åsikter om prästen och tillvaron i största allmänhet. Birge Wrangelin bosatte sig på Ormsö troligen 1699. Förmodligen ansvarade han för den till Magnushof hörande trädgården som hade anlagts på Magnus Gabriel De la Gardies tid. Prästens skrivelse, riktad till estländske ståthållaren, innehåller allt vi känner till om den frispråkige mannen:

Högh Edell och Wählbohren Kongl. Herr Ståthållare och Præsident Höghgunstige Herre.

Wählbohrne konunglige herr Ståthållaren, med denne min underdånige Böneskrift att molestera, förorsakar den stora injuria och öfvervåld som Trägårdsmästeren Birge Wrangelin migh här i Församblingen tillfogar, hwilket iagh klagandes för 2:ne månader sedan, då Kongl. herr Ståthållaren här på Magnushåff war, föredrogh och Wählbohrne Kongl. herr Ståthållaren Befalte, ått Amtmannen skulle senda Häffz Cubias med någre arbetare och kasta honom med des hustru uthur klockarehusen, uthi hwilka, denne förnämde Trägördzmästare sigh med wåld

inträgd, fördrifwit den som klockare är, sejandes för hela församblingen, sig wilia blifwa och boo uthi klockarehusen, migh till förtret emedan han kan så wähl wara klockare som den andre, hwilken doch är den förre klockare Sohn, den wähl till nöje den ringa tiensten kan förestå och iagh honom uthi 5 åhrs tijd för klockare brukat. Nu på det Konugl. herr Ståthållaren, benämde Trägördzmästares någre Enormiteter måge kunnige warda, och iagh fron den ogudachtige menniskian må befrijas, så kungör iagh detta för höga öfwerheten klagandes:

1. då Iagh Gen: Gouvernamentz placater och andre öfwerhetens befalningar af Cantzelen upläser, så upstussar han Bönderna och säger att det är intet konungens wilia.
2. när han för 3 månader sedan kom ifron Dorpat, Inbillade han Böndern att wår nådige konungh wore under Riga skuten, det doch, Gudi läff Ewinnerlig före, intet sandt är.
3. Uthi 2:ne åhrs tijd hafwer han intet mehr warit till herrans nattword, än två gångor, och det med största förargesse, I det han samme morgon både röckt tubak och supit brenwin, sejandes åth dhe andre som sådant afrådt, det wore ingen synd.

(användes för smörjning av grövre ladderskor).

Ordet var allmänt känt i estslv mål och formerna kunde variera. Sålunda hade Su formen *tokkat*, Oö *takat*, ViO *djåkart* och Gsv *djågg*.

Smörjfett kallade man för *tavá'itt* (ry *tavót*, estn *tavót't*).

Ordet *våilok* (ry *vojluk*) 'filt' är av turkotatariskt ursprung.

Som avslutning på denna översikt över lånorden i estslv mål kan det vara på sin plats att påminna om en arbetsramsa av ryskt ursprung med följande lydelse:

a siljōna ja samma paidō, horrā, horrā!

Denna ramsa sjöngs vanligen vid sjösättningen av skutor, och den tjänade främst till att hålla takten, då man sköt

på. Man pustade ut och hämtade kraft, när man sjöng första delen av ramsan, men vid ordet *horrā* klämde man till med axlarna allt vad man orkade och alla på en gång. Den ungefärliga betydelsen av denna ramsa är att hon (skutan) av sig själv går ut på det salta el gröna (vattnet). Ramsan har ursprungligen ingått i en längre arbetsång, som var känd i hela kusttrakten och på öarna utanför denna.

Förkortningar:

Nu, Nuh = Nuckö, Nucköhalvön

Oö = Ormsö

ViKo = Vippal-Korkis

Rå = Rågöarna (SRå, LRå)

Gsv = Gammalsvenskby

lty = lågtyska

mlty = medellågtyska

ry = ryska

4. hafwer han på Håffz hööslagh för arbetarena och Cubias Ett Atheist tahl fört, seijandes han gafwo diefwulen wähl Siählen om han allenast kunde wähl lefwa uthi wärlden.
5. Uthi hâfwet hafwer han slagit henderna uthi bordet och kallat migh ringa Gudz ordz Tienare för Satans lärare och diefwulsk Pradicant, alt detta gör hans hustru än dageligh, med allehanda skels ord.
6. Dominica decima qvinta Trinitatis, så hafwer han uthi kyrkian offentligh för bönderna skelt migh för Catholisk Präst och falsk Lärare.

Andre hans och des hustrus skamlösa och ogudachtiga tahl I det dhe lofwa med sworn Eed, att dräpa klockaren, hugga Ambtman Ihiähl på hâfwet, och skälla mig med allehanda erröriga Titlar, will intet beswära Wählbohrne Kongl. herr Stådthållaren med, uthan underdånigst beder, Kongl. herr Stådthållaren på höga kall och Embetes wägnar, wille mig fron een sådan ogudachtig menniskia hielpa, och befalla Ambmannen på Hâfwet, att han med alfwar säger Bondförmyndarena sambt andre hâfzbönder till, dhe hâfwa honom uthur klockare husen, att den som klockare är, må kunna få sin huus att boo uthi, och denne Trägardsmästare med sin arga hustru komma fron Prästegorden bort. Hwad pa'n och straff höga öfwerheten för dessa ofwannämnda missgerningar honom eliest påleggja täckes, hemsteller iagh uthi Kongl. herr Stådthållarens höga wijsdom och Rättwijso, den iagh uthi Gudz nådiga protection och beskerm med sin höga familia befaller, afwachtandes een nådigh Resolution förblifwer.

*Den HöghEdle och
Wählbohrne Kongl. herr
Stadthållarens, min högh
gunstige herres*

Worms d 8 Octobr
Ao 1701

Tienstödmikest Tienstwilligaste
Tienare och Förebiddiare
Laurentius Malm

Om prästens önskan uppfylldes vet vi ej, men kanske kan framtida arkivfynd ge svar på den frågan.

Skrivelsen förvaras i Estländska generalguvernementets arkiv, Ekonomiståthållaren M. von Porthen, Ekonomiprotokoll juni—december 1701, Riksarkivet.

Ambtman = förvaltare
Cubias = rättare

Prof Vilhelm Lundström

Den märkvärdigaste nutida svenska almanackan

Jag sitter i denna årsskiftets tid med en rad af almanackor framför mig — almanackor helt olika den växlande mångfald, som eljes på svenskt språkområde utges med "uteslutande privilegium" af k. vetenskapsakademien i Stockholm eller k. Alexanderuniversitetet i Helsingfors. En grupp af dessa almanackor har sin brokiga mångfald äfven den — de äro från Svensk-Amerika, och mestadels utgifna på annonspekulation och därför fyllda med brokiga reklamer. Längst bort bredvid deras långa rad ligger en ensam liten almanacka, blygsam och gammaldags, tryckt med frakturstil och till formatet alldeles lik de gamla hederliga svenska, "som säljes häftade och skurna för 14 öre stycket". Det är intet tvifvel om, att den är den märkvärdigaste svenska nutida almanackan, fastän den ingalunda har hvarken den elegantaste utstyrelser eller den största upplagan, utan i detta fall öfverträffas af de flesta andra, kanske af alla.

På dess titelblad står "10:de årgången". Från min "raritetshylla" plockar jag ned de nio föregående årgångarna och sätter mig så att betrakta de tio små häftena, som ligga utbredda framför mig. På måfå slår jag upp ett af dem och läser denna dikt:

Aiboland

*Skönt är du, kära Aiboland,
med ö vid ö, med strand vid strand
i saltan Östersjö!
Fast fattigt, bortglömdt och förtryckt,
med usla kojor blott bebyggdt,
i dig vi bo och dö.*

*I dig, du arma Trälomsland
med stenig mark och sandig strand,
vi funnit fosterland!
För dig rann våra fäders blod,
då kamp om din eröfring stod,
vårt kära Aiboland!"*

Den dikten, fastän nästan ett plagiat på runebergska ord och rytmer, säger i all sin korthet allt: dessa almanackor äro "ajbofolkets", de baltiska svenskarnas viktigaste folkbok, och dess första årgångs utkomst är tecknet till det nationella medvetandets uppvaknande därborta bland de glömda svenskarna på de estländska öarna och de små kolonierna på fastlandet.

Denna första årgång bär årtalet 1903.

*

Två män, Hans Pöhl och J. Nymann, bägge vid den tiden skollärare ute på Nuckö, satte på egen risk det vanskliga företaget i gång.

De hade bägge sett, hvad det betydde för de baltiska svenskarnas afnationalisering, att icke ens allmogens mest använda bok, almanackan, fanns på modersmålet, utan måste användas i rysk, estnisk eller tysk form. Det kan för den, som lefver midt i sin nationalitets hjärta, nästan låta löjligt att kalla utgifvandet af en liten, skröplig, med tryckfel och oegentligheter öfverlastad almanacka för ett nationellt storverk. Ute i det afskilda svenska språkområdet i Östersjöprovinserna med dess 7 000 fattiga landsmän blefvo de två skollärarna genom sitt lilla företag verkliga nationella nydanare. I de små kojorna på de magra sandiga stränderna har sedan dess den svenska stoltheten väckts: man har känt sig som en folkstam, som har kraft att själf hålla sig med sin viktigaste kulturartikel, man har känt viljan till och lusten efter mera af nationell odling växa. Så kan en skenbart liten gärning, sedd mot den rätta bakgrunden, te sig som verkligt stor.

En lycka i allt var, att något almanacksprivilegium, liknande det i Sverige och Finland existerande, icke fanns i Ryssland. Hade ett sådant förefunnits, hade nog de baltiska svenskarna än i dag varit utan almanacka. Nu hade de bägge utgifvarna icke detta hinder att öfvervinna, men det fanns två andra: tryckeriernas omöjlighet inför svensk sats och — den ryska censuren. I Reval fann man dock ett tryckeri, som vågade försöket att åtaga sig almanackans tryckning och som utförde det så godt det kunde — hvilket ej ville säga mycket. Värre var det med censuren. I den stad, som för 200 år sedan hörde till Sverige och hade minst 4 000 svensktalande bland sin befolkning, fanns det i slutet af år 1902, då den första svenska almanackan skulle censureras, ingen tjänsteman, som förstod svenska så pass mycket, att han kunde utföra uppdraget! Den stackars almanackan blef skickad till Petersburg och först måna-

der efteråt kom ändtligen trycknings-tillstånd.

Men fastän månader försenad, slog denna års almanacka igenom som sällan något litteraturalster. Och ändå hade den tryckfel till och med på titelbladet . . . Nu är den en stor sällsynthet redan efter nio års förlopp, och finnes ännu ett eller annat tummadt och nött exemplar kvar i någon låg stuga ute på öarna, så förvaras det som ett kärt minne.

Ty omedvetet kanske, men i alla fall lika starkt känner man, att det lilla häftet, var varslet om en ny tid för de eländaste och mest afskilda af Sveas otaliga förspridda barn.

*

Viktigast i dessa almanackor är naturligtvis själfva kalendariet, men föga mindre viktigt är dess öfriga innehåll af små uppsatser — den enda nya litteratur, som säkert når fram till hvar och en af de estsvenska bygdernas invånare. Låt oss se, hvad den senaste almanackan, den för 1912, innehåller!

Efter kalendariet samt förteckningen på marknader o.d. kommer först en liten uppsats "Något om Svenska Odlingens Vänner i Estland". Det är en kort redogörelse för hvad denna betydelsefulla och af vederbörande verkliga tillättna förening senast sökt uträtta. Ett par rader af dessa korta, enkla innehåll må anföras:

"Föreningen har nu ändtligen erhållit vederbörligt tillstånd till öppnande af skolan i Korkis, hvilken visserligen redan tvenne år varit i verksamhet, men endast på grund af folkskoleinspektorns i Reval muntliga medgifvande. Tillstånd har dock gifvits med det villkor, att ryskan blir undervisningsspråk och svenskan ett frivilligt ämne. Skolan kommer i alla händelser att blifva en härd för svensk bildning i en trakt, där svenskheten höll alldeles på att gå under och därmed är icke så litet vunnet.

På uppmaning från Wormsö har föreningen ansökt om att få öppna en ny skola på nämnda ö, men ännu icke fått något svar . . .

För höjande af jordbruket hade föreningen anställt en instruktör, hr Rudolf Timmermann, som senaste sommar bereste de olika samhällena. I Nuckö håller ett mejeriandelslag på att bildas, och står man där i beråd att skaffa sig en fastighet, hvilken skulle blifva ett hem för de svenska sträfvan-dena på orten. Äfven för boskapsrasens förbättrande hafva där åtgärder vidtagits.

Bildande samkväm med föredrag, diskussion, sång m.m. hafva hållits på särskilda orter."

Korta, men mycket sägande notiser från ett hårdt, segt, farligt arbete i svensk odlings tjänst.

Efter denna uppsats kommer ett litet "mellanstick", som talar om nödvändigheten af skolor och ökade kunskaper bland svenskarna i Estland. Följer så en liten artikel "Från Korkis", där den ofvan omtalade skolans öden vidare omtalas. Korkis var den absolut i utdöende stadda svenskhetens ort i Estland, tills för ett par år sedan initiativet till skolan togs. Nu börja modersmål och svenskt sinne att flamma upp på nytt.

"Vårt jordbruk" heter nästa uppsats, författad af den ofvannämnda instruktören. Upphjälpande af de baltiska svenskarnas jordbruk är deras äfven nationellt viktigaste fråga, ty utan en ekonomisk och social höjning af deras tillvaro blir också nationalitetssträf-vandets utveckling omöjlig. Åtskilliga små jordbruksråd, hälsoregler o.d. med samma syfte afsluta det lilla häftet.

Och så som denna årgång hafva äfven de föregående tett sig, men med en stadigt fortgående förbättring år för år.

*

Man kan verkligen, om man har sinne för utveckling och för att studera dess fortgång, göra ganska intressanta studier och rön på dessa tio små almanackor. De äro en mycket trogen bild af, huru raskt det svenska odlingsarbetet gått fram bland de baltiska svenskarna.

Redan andra året är den första hjälplösheten öfvervunnen. Tryck och korrektur ha blifvit bättre, de putslustiga, men otidsenliga väderleksspådomarna ha försvunnit, de afslutande uppsatsernas språk och innehåll har förbättrats. Och så har det fortgått år för år. I 1907 års almanacka har man gjort kalender äfven för Gammel-Svenskby nere på Sydrysslands stepper — sambandskänslan har vuxit. 1908 ser man ett tecken på växande samkänsla med Västerlandet: nya stilen har införts parallellt med den officiella gamla stilen. 1910 har man gått öfver till nytt tryckeri, som gifvit bättre papper och oklanderlig utstyrsel. År för år hade små populärvetenskapliga uppsatserna om de baltiska svenskarna och deras historia blifvit mera vederhäftiga. Och årets almanacka är prydlig både till utstyrsel och innehåll.

Omdaningsperioden 1905—1906 i det stora ryska rikets inre har till och med

AFTONSÅNG

*Vi gå nu till nattens vila
från mödosam arbetsdag
och alltmedan timmar ila
oss drömmarna ge behag.
Vi vandra nu åter i skogar
bland doftande gran och fur
i spåren av gångna släktled
och grönskande ren natur.*

*Vi leva här lyckligt fria
från vardagens tunga ok.
Här skutta små lamm och dia
och oron är blott en tok.
Vi hissa nu åter vårt segel
och stäva som fordom ut
och glädjas åt sol och sälta,
blott en arbetsdag är slut.*

Sven Ahlström

Sjungs på en svensk psalmmelodi.

afsatt märken i den lilla svenska almanackan därborta i afkroken. Till och med 1906 års almanacka finnes på titelbladets baksida och det föreskrifna censurtillståndet, sedan är det försvunnet — den preventiva censurens afskaffande i Ryssland tillhör året 1906. Och en viss friare ton i de senare årgångarna vittnar också om, att trots allt något hänt . . .

Så äro från många synpunkter dessa små häften ett lärorikt studiematerial. Mätte de få många efterföljare, och mätte hvart häfte i förhållande till sina föregångare vittna om utvecklingens eviga lag!

*Ur Hufvudstadsbladet
5/1 1912*

Fotnot till Vilhelm Lundströms anmälan:

Vilhelm Lundström (f 6/5 1869, d 20/3 1940), grundare av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, var ända till sin död en centralgestalt i den allsvenska rörelsen — och en outröttlig befrämjare av svensk kultur i Estland.

Elmar Nyman

Ytterligare om den estlandssvenska almanackan

Kalender

eller

Almanack

för året

1903.

För svensktarne i Estland.

← Detta år har 365 dagar. →

Reval, 1903.

Tryckt hos S. Mathiesen i A. Laurmann.

Zulmanad.

17	Onsagg	Berno laba	Stark födt.
18	Tjorsd.		Edwäder.
19	Freddag		
20	Lördag		
4. Sönd. i Advent. Joh. 1: 19—28			
21	Söndag	Tjamasmiss	Stilla
22	Måndag		Stilla
23	Tisdag		
24	Onsdag		mulna
**25	Tjorsd	1. Juldagen	
**26	Freddag	2. Juldagen	dagar.
*27	Lördag	3. Juldagen	
Sönd. efter Jul. Luk. 2. 33—41.			
28	Söndag		Stilla
29	Måndag		
30	Tisdag		Stark, men kallt.
31	Onsdag.		
1.	Solen upp.	år kl. 8,54 m., nedgår kl. 3 24 m.	
11.	"	" " 9, 1 " " " 3,26 "	
22.	"	" " 9,00 " " " 3,38 "	

Kalender eller Almanack för år 1903. T v titelsidan, t h senare delen av december månad.

Professor Vilhelm Lundströms välviliga recensioner av "Kalender eller Almanack" i rikssvensk och finlandssvensk press betydde mycket för den unga estlandssvenska nationalitetsrörelsen. En läsekrets som visste föga eller intet om "de baltiska svenskarna" upplystes i Lundströms återkommande anmälningar om dessa bortglömda stamförvanters bedrägliga situation men även, som framgår av 1912 års recension, om de framsteg som gjorts inom det kulturella området.

Vilhelm Lundströms förhoppningar att kalendern skulle få ett långt liv infriades. Varken världskrig, frihetskrig eller andra motgångar kunde stoppa det 1903 påbörjade företaget. Kalendern utkom 38 gånger, 1903—40. Johan Nyman och Hans Pöhl, initiativtagarna, ansvarade helt för utgivning och innehåll fram till Pöhls bortgång 1930. Årgångarna 1931—34 redigerades av folksekreterare Nils Blees och 1935—40 av läraren Andreas Stahl. Alltsedan SOV:s tillkomst 1909 kom kalendern att framstå som ett slags årsbok för föreningen, men det är först fr o m årgång 1935 som SOV även formellt betecknas som dess utgivare.

Estlandssvenskarnas almanacka hade ett tvåfaldigt syfte, dels att informera

om astronomiska företeelser, dels att verka som opinionsbildare och ett slags folkbildare. Att behovet av en kalender på svenska var stort är klart. De gamla runstavarna ("rimstajna"), som länge hade hjälpt vårt öfolk att orientera sig om rätta tiden för sädd och skörd, hade mer eller mindre kommit ur bruk vid 1900-talets ingång. Estniska kalendrar hade visserligen funnits sedan mitten av 1700-talet, men det kan inte ha varit många exemplar som fann vägen till estlandssvenska hem. Kalendrar från Sverige var inte att tänka på — dessutom hade man ju sedan 1750-talet en annan tideräkning i Sverige än i tsarens Ryssland.

I den egna kalendern upptas nu de efterlängttade beteckningarna för gamla helgdagar och märkesdagar — Tomasmiss, Tönissmiss, Pålmiss, Koinmiss, Blesmiss m fl — som indelade året i andra och betydelsefullare perioder än jämna veckor och månader. Under några år tillhandahåller kalendern även en fortlöpande räkna av väderleksförutsägelser.

Från och med årgång 1908 innehåller almanackan också den nya tideräkningen parallellt med den gällande julianska. Den gregorianska kalendern blev officiell i Ryssland först 1918. För

att estlandssvensken i fortsättningen inte skulle behöva känna sig desorienterad tryckte utgivarna även efter 1917 båda stilarna. Vi vet ju att många av våra gamla ännu i Sverige med allvar påpekade att den *riktiga* julaftonen inträffade först den 6 januari.

Från och med 1915 införs en nyhet i vår kalender — namnsdagar. Kalenderutgivarna tycks ha följt den rikssvenska almanackan. Endast enstaka, alltför ovanliga namn har ersatts: Malkolm blev t ex Hans, Gunborg blev Adelina, Greger byttes mot Elmar. En viss försiktig modernisering skedde under slutet av 1930-talet. Styrbjörn, Sune, Vidar är nya namn. Estniska namn är ytterst sällsynta i vår kalender.

Almanackan innehöll också en förteckning över årets marknader och i allmänhet även uppgifter om mått och vikt.

Egentliga kalenderuppgifter var naturligtvis nödvändiga för den estlandssvenska allmänheten. För utgivarna var det dock lika viktigt att via almanackan hos läsarna — även dem i Finland och Sverige — skapa förståelse för det pågående "svenskhetarbetet". Wares svenske, en rubrik på en dikt av Daniel Fallström återgiven i årgång 1908, blir till ett slagord i den allt intensivare upp-

Sammanfattade hälsoregler.

Medlen: Frisk luft dag och natt. Djupare andedrag då och då. Sottjus. Dagligrum med stora fönster åt solsidan. Solsten och sommarluft i det gröna vare vår högsta njutning! — Enkel, närande föda. Grundlig tuggning. Måttlighet i mat och dryck — Ej för tjocka, ej för trånga kläder. Warma fötter. Hufvudet swalt. — Omförgsfull vård af huden och förnuftig härdning. — Renlighet i allt. — Dagliga kroppsrörelser i fria luften. — Ut och gå! — Regelbundet, tråget arbete. — Filtäcklig nattömn. Förföröelse. Själslig wedertwickelse. — Själfbehärkning. Afhållsamhet från all onatur. — Sinneslugn. Godt och gladt lynne. War god!

Slutmålet för all hälsowård: ett gagnande lif, rikt på arbete, ädla gärningar och sann glädje.

Goda råd för hälsans vårdande återkommer regelbundet i den estlandssvenska kalendern. Ovanstående sammanfattning ingår i årgång 1914.

"Mått" är en stående rubrik i flertalet årgångar av kalendern. Kanske vidstående sida ur årgång 1935 kan vara till nytta och nöje för en nutida läsare.

lysningsverksamheten. Kalenderns läsare uppmuntras att använda sitt svenska modersmål även i närvaro av ester. I syfte att väcka "svensarna i Ryssland" till nationellt självmedvetande ville utgivarna skapa en samhörighetskänsla som gick utanför den egna avgränsande socknen. Invånarna i de olika bygderna skulle presenteras för varandra.

Med en översiktsartikel — "Om svenskarne här i Estland" — påbörjades presentationen (1903). I denna tillbakablick skriver Johan Nymann bl a om det stora skattetryck som i århundraden drabbat våra förfäder och som främst förorsakats av att godsägarna kringgått de av Sveriges monarker utfärdade privilegiebrevet för Östersjöprovinsernas svenskar. Med undantag för runöborna, rågöborna och odensholmsborna hade estlandssvenskarna försatts i en situation som föga skilde sig från de livegna esternas.

Den lilla uppsatsen väckte vrede hos de lokala godsägarna, skribenten fick en allvarlig åthutning av dem som känt sig träffade och almanacksföretaget såg ut att bli en engångsföreteelse. Dessbättre blev det inte så. Censuren i St Petersburg hade ju godkänt manuskriptet, och utgivarna kunde glädjas åt ett stort intresse från allmänhetens sida.

Johan Nymann återkom i fortsättningen med ett antal uppsatser under rubriken "Om Nuckö och dess befolkning". Skildringarna är föga kontroversiella. Han berättar om socknens kyrkobyggnader, om dess präster och klockare genom tiderna, han ger en Ortsbeskrivning, redogör för julfirandet under äldre tid, bröllops seder etc. Serien uppmärksammades även utanför den estlandssvenska läsekretsen.

Men också andra svenskbygder fick sin presentation. Hans Pöhl författade 1906 en kortare uppsats om revalsvenskarna, Nargö och Ormsö får sin presentation i årgång 1907, året därpå skriver han om svenskarna på Dagö. Till svenskarna i Korkis återkommer almanackan i flera årgångar (bl a 1911, 1912, 1914). Om Runö nya kyrka berättas i årgång 1913.

Kalenderns utgivare hade tänkt sig att den även skulle hitta vägen till Gammalsvenskby och de ändrar därför fr o m 1907 under titeln "För svenskarne i Estland" till "För svenskarne i Ryssland". En hel sida anslås åt solens upp- och nedgång i Gammalsvenskby och helt logiskt innehåller denna årgång en presentation av landsmännen i Sydryssland. Det är läraren (sedermera pastorn) Christoffer Hoas som initierat skildrar den 700-hövdade kolonins till-

varo. Hoas bidrar i samma årgång med en egen dikt vars första vers lyder:

*O ädla språk, o sköna modersmål,
som vi ha ärvt från far och mor,
Du täl ej flärd, du hatar fäfängt prål,
din inre glans, din prakt är stor.
O sköna modersmål!*

Dessa ord måste ha väckt anklang hos utgivarna — och förhoppningsvis hos läsekretsen.

I årgångarna efter 1917 kommer en ny dimension in i svensketsarbetet — estlandssvenskarna visar sig ha politiska ambitioner! I artikeln "Revolutionen och svenskarne i Estland" (årg 1918) redogör Hans Pöhl för hur den politiska sammanslutningen "Svenska Folkförbundet i Östersjöprovinserna" bildats (i mars 1917). "Förbundets syftemål är att förena den svensktalande befolkningen härstädes i och för befrämjande av våra livsintressen i fråga om modersmål, kultur samt politiska och medborgerliga rättigheter". Samme författare ger i årgång 1920 en överblick av viktiga politiska händelser. Betydelsen av en politisk sammanslutning för Estlands svenskar betonas i olika sammanhang i 1920-talets årgångar.

Tyvär är det tunnslätt med längre artiklar i "Kalender eller Almanack" un-

Mått

Längdmått

- 1 mil = 7 verst.
- 1 verst = 500 famn. = 1066 meter (m) 54 centimeter (cm) 5 millimeter (m/m).
- 1 famn. = 3 arschin = 2 m 13 cm.
- 1 arschin = 16 verschok = 28 tum = 71 cm.
- 1 fot = 12 tum 30 cm 4 mm.
- 1 tum = 10 linier = 2 cm 5 mm.
- 1 aln = 21 tum = 53 cm.
- 1 kilometer (km) = 1000 m = 469 famn.
- 1 meter 100 cm = 3 fot 3½ tum.
- 1 engelsk mil (knop) = 1¾ verst.
- 1 svensk mil = 10¾ verst.

Tyngdmått

- 1 pud = 40 skålpund (mark) = 16¼ kg.
- 1 skålpund = 32 lod = 409½ gram.
- 1 löspund = 20 skålpund = 8⅞ kg.
- 1 kilogram (kilo) = 10 hektogram = 1000 gram = närmare 2½ skålpund.
- 1000 kilogram = 1 ton.

Rymdmått

- 1 tschetvert = 8 tschetverik = 199¼ liter.
- 1 tschetverik (halvbytta) 8 garnits = närmare 24 liter.
- 1 fat = 40 vedro (ämbar) = 492 liter.
- 1 vedro 10 stop = 12¼ liter.
- 1 stop = 4 kvarter = 1⅞ liter.
- 1 hektoliter = 100 liter = 8¼ stop.
- 1 liter = 100 centiliter = ¼ stop.

Ytmått

- 1 kvadrat (□) verst = 104⅞ dessätin = 113¼ hektar.
- 1 dessätin = 6 Tallins vackjord.
eller 3 Livlands vackjord.
eller 2400 kvadr.-famn.
eller 1⅞ hektar.
- 1 bord (bol) = 12 dagsjord.
- 1 tunnland = 4 vackjord.
- 1 hektar = 100 ar = 10/11 dessätin.
- 1 kvadratmeter = 199/19 kv.-fot.

der 1920- och 30-talen. Det stora undantaget utgör årgång 1931, den omfångsrikaste i kalenderns historia (64 sidor i stort format). Årgången är avsedd att ersätta den särskilda minnesskrift som ursprungligen planerats till SOV:s 20-årsjubileum 1929. En fyllig historik över föreningens 20-åriga verksamhet ges av Nils Blees. I denna årgång återges även SOV:s stadgar i 1919 års redaktion. Carl Mothander diskuterar utförligt "Estlandssvenskarnes tidningsfråga", Jakob Blees skriver om "Firan det av Sankt Martinsdagen i svenskbygden i Estland för 50 år sedan" och Johan Nymann återkommer med sitt sista bidrag i serien "Om Nuckö och dess befolkning" (Friandet och förlovingen. Bröllopet). Intressant är också texten till det protokoll (2 sept 1929) som skrevs när generalkonsul Folke Bökman utlovade 25 000 kr till ett svenskt gymnasium i Estland.

Vi får heller inte glömma de många mindre bidrag som kunde rubriceras som "goda och nyttiga råd". Hit kan räknas råd till jordbrukare och otaliga hälsoråd. "Smör bör användas försiktigt och sparsamt i familjer som lida av svaga magar", "kramp i fötterna, benen, magen etc lindras genom att man håller ett stycke svavel inuti handen". "Mot huvudvärk hjälper mången gång om man börjar tala livligt eller läsa högt. Ljudens vibrering genom huvudet blir ett slags inre massage, som lindrar smärtan." Om vådan av tobaksrökning kan man också läsa och det varnas för rusdryckerna, som förvandla ynglingen "från att vara sina föräldrars hjälp och hopp, till en skrånare, samhällsvärdlig person och fästningsfånge", den äkta mannen "från att vara makans och barnens stöd och glädje till de sinas plågar". De estlandssvenska husmödrarna får lära sig hur man vårdar håret, hur man tar bort fettfläckar ur kläderna, hur man bibehåller sin ungdom, hur man behåller husfriden.

*

Även om de almanackor som utgavs av ockupationsmyndigheterna 1941 och 1943 inte utgör en fortsättning av de *estlandssvenska* almanackorna, var de dock avsedda för Estlands svenskar och är därför intressanta i sammanhanget — dessutom har större delen av nu levande estlandssvenskar sannolikt aldrig läst dessa alster.

Vad först "Liten Almanack år 1941" beträffar har den tryckts i traditionellt litet format. Utgivare är det statliga tidningsförlaget ENSV RK Ajalehtede Kirjastus, Tallinn. Namnförteckningen

Titelsidan till Årsbok och kalender 1943 (starkt förminskad).

ÅRSBOK OCH KALENDER

1943

ESTLANDSSVENSKA
ODALVÄRDET

har uteslutits. Förgäves letar man efter de traditionella helgdagarna vid jul, påsk och pingst. Självfallet finns ej heller de gamla märkesdagarna med. Där emot vimlar det av nya helgdagar och bemärkelsedagar: 22 januari Lenins dödsdag, 1 och 2 maj — "den internationella dagen för proletariatets solidaritet", "Internationella dagen för mönstringen av de revolutionära krafterna". "Den Stora Socialistiska Oktoberrevolutionens 24:e årsdag" inträffar den 7 november (firas även den 8 nov), "Den Stalinska Konstitutionens dag" 5 december. Man får också veta när K. Liebknecht och R. Luxemburg mördades och givetvis när Lenin och Stalin har födelsedag. Även marskalk K.E. Voroschilov, N.S. Hruschtsjev och ett stort antal andra sovjetdignitärer har sitt födelsedatum inskrivet i kalendern.

Hur många estlandssvenska läsare orkade sedan tillgodogöra sig 30 sidor om "Stora bemärkelsedagar för nationerna i USSR" samt de åtta sidor som handlar om "Fyra stora mänsklighetens genier" (Marx, Engels, Lenin, Stalin)? Ytterligare åtta sidor beskriver "Estlands Kommunistiska (bolsjevistiska) Partis organisationer"! Resten av de totalt 66 sidorna av 1941 års "Liten Almanack" upptar annonser för tidningarna "Sovjet-Estland" och "Kommunist".

"Årsbok och Kalender 1943" har som utgivare "Estlandssvenska Odalvärdet", en organisation som helt och hållet konstruerats av den tyska ocku-

pationsmakten och inte hade något gemensamt med Svenska Odlingens Vänner, som ju redan sommaren 1940 upplöstes av kommunistregimen. 1943 års kalender utgavs i stort format och omfattar inte mindre än 120 sidor. De gamla helgdagarna är med igen, likaså markeras de gamla märkesdagarna Koinmissa, Joksmis, Olasmis etc. Det lämnas i slutet också en förteckning över lämpliga dopnamn. De skall nu vara nordiskt klingande. Uteslutna är t ex Josef, Kaleb, Ellen, Linda, Tio, Armilde, Miralda, Elmar, Mina, Edgar, Kerstin, Greta, Alice — alla vanliga estlandssvenska namn.

Av märkesdagar märks Adolf Hitlers födelsedag men även Gustaf V:s. För första gången markeras Hans Pöhls dödsdag (22/1 1930) i en almanacka. Vi får i kalendariet uppgifter om det Tredje Rikets tillblivelse, om slaget vid Narva, om den tyska erövringen av Ormsö, det samlade estlandssvenska tinget.

Årsboken 1943 återspeglar den politiska situationen, men allt däri är inte propaganda. Av estlandssvenska lärare lämnas en saklig redogörelse för situationen inom folkskoleväsendet, Birkas folkhögskola och de svenska gymnasieklasserna i Hapsal. Likaså — och utan några propagandistiska övertoner — avges en rapport om den rikssvenska hjälpexpeditionen till estlandssvenskarna sommaren 1942. Men den nya regimens åsikter framkommer i många

Sigfrid Hoas

Härliga Dnjepr-flod!

När man kommer till Gammal-Svenskby västerifrån, passerar man först en backe, som kallas "Marknadsbrant". Därifrån går en lång gata genom hela byn. Gårdarna, som ligger vid gatans västra del, heter "Tak'negårda", och de som ligger i den östra delen "Nubin" ("Nybyn"). Mellan floden och "Tak'negårda" finns en kort gata, som kallas "Näalinjé" ("Nedre linjen", dvs Nedre gatan).

Namnet "Tak'negårda" härstammar från Dagö, på vars norra udde byn "Tak'ne" låg. Men det är inte bara detta namn, som har med Dagö att göra. Nästan alla familjenamn i Gammal-Svenskby hänger samman med platser, gårdar eller personer på Dagö. Därför förefaller svenskbynamnen så ovanliga. Utas, Knutas, Bussas, Annas, Hinas, Hoas, Albers, Kotz osv heter byborna. Det lönar sig inte att försöka förklara alla dessa namn, för man är i många fall inte säker på hur de uppstått. De började troligen användas som familjenamn på 1860-talet.

Men däremot vet man säkert, varför det i byn också finns sådana namn som Norberg, Westerberg och Hörnberg. Ryssarna tyckte nog, att det gick för långsamt med byns tillväxt och ville därför öka befolkningen med ett 30-tal

svenska soldater, som tagits till fånga under Rysslands krig med Gustav III. Dessa krigsfångar kom till Gammal-Svenskby på 1790-talet. Fem av dem stannade för alltid i byn, och många av deras ättlingar bor sedan 1929 på olika platser i Sverige.

Förr döptes pojkar i Gammal-Svenskby till Petter, Kristian, Teodor, Mats, Gustaf, Henrik, Johan osv. Flickorna fick heta Alvina, Kristina, Matilda, Anna, Maria och liknande. På senare år har man använt moderna svenska förnamn.

När man talar om svenska namn, kan det vara av intresse att påminna om de namn, som de svenska vikingarna gav åt forsarna i Dnjepr-floden för länge, länge sen. Vikingarna färdades ju på denna flod när de var på väg till Konstantinopel, där de skulle ta plats hos kejsaren. När de kom till forsarna i Dnjepr-floden, fick de dra upp sina båtar på land och rulla dem på stockar förbi de besvärliga forsarna.

Även under den torraste sommar finns det oerhört mycket vatten i Dnjepr-floden. Det är stark ström där och mycket arbetsamt att ro rakt över floden, som på sina ställen är flera hundra meter bred. Steppen och floden betyder oerhört mycket för byn. All

trafik på floden utgör en kontakt med yttvärlden. Roddbåtarna, de vita ångbåtarna, de långa prämsläpen och en och annan krigsbåt är avbrott i vardagslivets enahanda. När floden "lever", ger den också liv och tankar åt människorna i byn.

Gammal-Svenskby ligger högt i förhållande till floden, varför man upptäcker det mesta, som rör sig på vattnet. Ännu bättre utsikt över floden har man under några värveckor, då den genom smältvattnet från Ryssland stiger så högt, att många pilträdd är fullständigt "dränkta". Stubbar och vass kommer då i sådana mängder, att det på sina ställen bildas riktiga vassöar mellan pilstammarna. Då är det roligt att sitta i en "loska" (smäcker båt) och se på alla snokar, som solar sig på vassöarna. Man har också tillfälle att vara med om spännande jakt på vattensorkar, som förstör näten och äter en massa fisk, som det förr i tiden fanns gott om i floden och dess sidogrenar.

När vårfloden sjunker, bildas det små sjöar mellan byn och själva strömfåran. Vid dessa vattensamlingar, som byborna kallar "träsk", anlägger de sina älskade "kålgårdar". Där odlas kål, gurkor, tomater, spansk peppar och blommor i mängd. Jorden är fuktig, och solen gassar på om dagen. Det växer som i drivhus. På sommarkvällarna är det liv och rörelse i kålgårdarna, när man vattnar, rensar eller tar ett dopp i "träsket", där vattnet är närapå kokvarmt.

bidrag. Rubrikerna talar för sig själva: "I omdaningstider", "Hur våra öden randas", "Då vi stormade Wormsö", "Fältpostbrev från Sennheim".

Den sentida läsare av almanackan som inte tidsmässigt kan skilja på de olika regimer under vilka den utkom kan lätt bli förvirrad. Ena året högtidlighålls födelsedagarna för den ryske tsaren och hans familj, nästa år är hela det Romanovska huset borta ur spalterna och en ny helgdag som kallas "Revolutionens minne" dyker upp. Men innan någon hann fira denna dag i Estland hade landet återigen fått en ny regim. I ca 20 år är Estlands frihetsdag allmän helgdag. Plötsligt är den borta och Sovjetkonstitutionens dag en arbetsfri dag. Traditionella helgdagar stryks, t o m julen, för att året därpå dyka upp igen!

Ja, nog är den rätt unik den här svenska almanackan. Lundström tyckte det, många andra med honom. Även vårt eget folk fann att något märkvär-

digt åstadkommit med utgivandet av almanackan. En trycksak av estlandssvenskar för estlandssvenskar! År 1903 var detta något fantastiskt som man talade om på kyrkbacken och i "skimminge". Äntligen hade man fått en uppslagsbok på svenska som även kunde tjäna som anteckningsbok för noteringar om kalvningar, terminsbetalningar, familjetilldragelser, och så småningom fick man också uppslag till lämpliga svenska namn för sina barn. Utåt manifesterade kalendern en aktivitet hos de länge bortglömda landsmännen på andra sidan Östersjön som man i Sverige kanske inte hade väntat sig finna. Den som gav ifrån sig så tydliga livstecken fanns det också anledning att hålla vid liv! Sändningar av bokpaket, tidningar och mindre penningssummor — även beställningar av almanackan — var ofta ett resultat av den information om estlandssvenskarna som förmedlades t ex via anmälningar i pressen eller genom själva almanackan.

"Kalender eller Almanack" gav sina

läsare information om nationalitetskampen, uppmanade landsmännen till enighet och till aktivitet. I och med att estlandssvenskarna 1918 fick en egen tidskrift, Kustbon, förlorade almanackan i stort sett sin betydelse för opinionsbildningen. Men även efter 1918 fanns det många estlandssvenska hushåll som inte kunde tänka sig att möta ett nytt år utan den egna almanackan. Dess slut kom samtidigt med den estniska republikens.

Redan 1912 konstaterar Vilhelm Lundström att äldre årgångar av kalendern var mycket sällsynta. De lär inte ha blivit mindre sällsynta nu, 75 år senare. De årgångar Lundström hade förvarade han i sin "raritetshylla". Den som händelsevis i våra dagar råkar ha några årgångar av almanackan förstår säkert att se på dem med vördnad och bevara dem med omsorg. Det finns all anledning tro att även den faksimilutgåva av 1909 års kalender som 1984 utgavs av Svenska Odlingens Vänner snart skall befinnas vara en raritet.

Pilträden, som varje år får offera sina grenar till bränsle åt byborna, växer otroligt fort efter översvämningen och ger behaglig skugga åt människor och djur, som vistas på holmarna, där gräset växer frodigt. Barnen har verkliga badsomrar i Gammal-Svenskby! Ingen använder badbyxor eller baddräkter. Man har skilda avklädningsplatser och springer hukande ned i vattnet, medan händerna tjänstgör som "fikonlöv". I "träskan" är vattnet i regel för varmt, men det är närmast dit, och där är det inte heller strömt som i själva floden.

Min pappa vill gärna bada i själva floden. Innan vi kommer dit, är våra fötter nästan uppbända av den heta sanden, som vi springer över. Vi bara törs inte lägga oss på sanden, förrän vi doppat oss. Vattnet är rent och friskt, sanden fin och vit! Aldrig kan man glömma de härliga Dnjepr-baden! Båtarna på väg utför floden har väldig fart. Uppför är det knappt lönt att ro. Är man två i båten, sitter den ene vid styråran, medan den andre går utefter stranden och "bogserar" båten med en lång lina. De ryska prämdragarna är ju människor, som går på stranden och drar tunga prämar uppför floden, medan de sjunger sina sånger och "hejar på" för att komma till målet. Då och då ser och hör man sådana prämdragare och tycker synd om dem. De har ett slitsamt arbete.

På söndag eftermiddag gör vi gärna en utflykt till Dnjepr-floden. Mamma packar matsäckskorgen, samovaren "laddas" med träkol, och så tågar hela familjen ned till floden. Under pilarna och popplarna går det fint att leka kurrögömma när man fått nog av badet en stund. Pappa plaskar som en riktig flodhäst och "frustar" av belåtenhet. Helst vill han tvåla in oss barn och doppa oss ordentligt. Det gillar vi inte så bra. Men roligare är det att sitta och "paddla" på hans breda rygg. Det gäller att kunna simma, för bäst som det är, leker han u-båt, som fått order att dyka. Simma har ju de flesta lärt sig under de långa badsomrarna.

Några simdynor finns inte i byn. Men i trädgårdarna växer det kalebasser, som till formen mest liknar en långhalsad karaffin. När kalebassen har torkat, får den ett hårt, vattentätt skal och är lätt som en gummiboll. Den flyter också lika fint som gummibollen och är väldigt bra att använda, när man skall lära sig simma. Det vanliga är, att man binder ihop två "vattenbassar" med en bred rem och sedan bara lägger sig på remmen. Man skall vara en riktig tungviktare, om den hemmagjorda "simdynan" inte skall orka hålla en flytande.

Uppskattad kyrkodag

För tredje året i följd har SOV anordnat estlandssvensk kyrkodag i Immanuelskyrkan i Stockholm — en tradition är alltså på väg att uppstå. Men relationen estlandssvenskar—Immanuelsförsamling är gammal. I årtionden har den Estlandssvenska kristna föreningen kunnat samlas i Immanuelskyrkan, i den gamla såväl som i den nya — en förmån som våra landsmän verkligen uppskattat.

Årets kyrkodag (7 nov) blev i likhet med de föregående såväl en musikalisk upplevelse som en stund för allvarlig eftertanke och meditation. Klar, upplysande, inlevelsefull var Paul Enlunds predikan. Genom sin maka är han relaterad till den bekanta ormsöfamiljen Westerberg — estlandssvenskarna är inga främlingar för honom.

Även denna gång hade vi nöjet att höra musikdirektör Gunno Söderstens förnämliga orgelspel. Hans nykomponerade orgelverk med grundtemat "Var jag går i skogar, berg och dalar" var modernt med sinnrikt hopflätade stämmer och ändå gripbart, upplyftande för oss alla närvarande. Till den musikaliska utsmyckningen bidrog i högsta grad familjen Lorentz. Dottern Lena och Thomas sjöng ömsom duett (Min väntan stod till Gud, ur "Lovsång" av Felix Mendelssohn), ömsom solo (Bist du bei mir av Joh. Seb. Bach resp Allenast i Gud söker min själ sin ro av Gustaf Nordqvist) till ackompanjemang av Brigitta. Synd att man alltjämt inte vågar applådera i kyrkan — det hade man behov av efter dessa prestationer.

Men vi får inte heller glömma församlingens medverkan: uppläsning av Eugenie Silberberg (Runö) och Man-

fred Hamberg (Rickul) liksom den kraftfulla unisona sången. Naturligtvis klarade vi "Var jag går i skogar, berg och dalar", "Jag nu den säkra grunden vunnit" och "Ingen hinner fram till den eviga ron", men hur skulle vi lyckas med den folkliga koralmelodin från Rickul till psalmen "Du som härlig ställde din tron högt över tiden"? Med Gunno Söderstens hjälp gick även denna psalmsång utmärkt. Det är ett bra initiativ av arrangörerna till kyrkodagen att välja ut en psalm så som den sjöngs av estlandssvenskarna innan orglarna gjorde sitt intåg i våra kyrkor och kapell. Vi får hoppas att detta inslag återkommer.

"Kyrkbacken" hemifrån ersattes med en givande pratstund på "Kyrktorget" till en kopp kaffe med dopp.

Ett alldeles särskilt tack är vi skyldiga Thomas Lorentz — primus motor för kyrkodagarna i deras nuvarande form och den som jämte sin familj fått dra det tyngsta lasset. Självfallet går vårt varma tack även till övriga medverkande och till ledningen för Immanuelsförsamlingen.

Synd att inte ännu fler estlandssvenskar i Stockholm med omnejd hade möjlighet att delta i kyrkodagen — Immanuelskyrkan är som bekant mycket rymlig.

Elmar Nyman

Skolfirandet fortsätter

I december månad nästkommande år planerar man att fira 70-årsjubileum av gymnasiets tillblivelse i Hapsal. Tanken är att detta skall ske på samma dag i Estland, Kanada och Sverige, där de flesta ännu i livet varande f d elever vistas.

19 december 1918 startade gymnasiet för manliga elever under Anton Üksti rektorskap och gymnasiet för kvinnliga elever under fr A. Vellmans ledning. Året därefter sammanslogs de båda skolorna, med Anton Üksti som rektor. Skolans namn blev Läänemaa Ühisgümnaasium (LÜG).

Som bekant blev Anton Üksti även rektor för Svenska Privatgymnasiet vid starten år 1931.

En arbetsgrupp för jubileets genomförande i Sverige kommer att bildas efter årsskiftet, där de båda gymnasiernas representanter skall vara med.

HM

Medan familjen badar, solar sig eller leker, kokar tevattnet i samovaren. En härlig måltid är snart uppdukad under popplarna, och alla kan uppvisa en stor aptit. Solen sjunker sakta i väster. Som på en given signal stämmer alla grodor upp sin välkända "kväkarvals". Det är en tusenstämmig kör, som upprepas flera gånger dagligen. Byborna säger, att "grodorna läser till bords". Den "bordsbönen" hörs då åtminstone! Kanske något för oss att tänka på?

Fotnot till Sigfrid Hoas uppsats:

Det lilla kåseriet "Härliga Dnjepr-flod!" ingår i Sigfrid Hoas bok "Banditer i Byn! Min barndoms äventyr i Gammal-Svenskby" (s 30—34). Boken är utgiven på EFS-förlaget 1959.

Om den estlandssvenska folkmusiken

Om den estlandssvenska folkmusiken fick vi som samlats i Medborgarhuset i Stockholm lördagen den 17 oktober höra Svante Lagman tala. Svante som till vardags sysslar med runforskning i Uppsala har intresserat sig för folkmusiken i de estlandssvenska bygderna, själv härstammar Svante genom sin far Edvin Lagman från Spithamn i Rickul.

Genom att sammanhållningen i svenskbygderna genom tiderna var stark har man till stor del lyckats bevara sin svenskhet och den svenska kulturen från intilliggande estniska och ryska kulturer, och detta gäller även musiken.

Det finns framför allt tre faktorer som är speciella inom den estlsv musiken:

1. man saknar den medeltida balladen, som egentligen är grunden för alla folkvisor i nästan hela Europa
2. man har haft kvar gamla instrument väldigt länge
3. man har en rik flora av folkliga koraler.

Folkvisan

Balladen kom från Frankrike och spreds upp över Europa genom kungahoven till furstarna, ut till godsen och så småningom till folket, som tog materialet och arbetade vidare med det.

Ballader finns det inga spår av i svenskbygderna i Estland; det beror på att när folket lämnade Sverige på 1200-talet och de följande århundradena och kolonialiserade kusttrakterna i Estland så var det innan balladerna hade hunnit upp till Sverige. Egentligen borde ju balladerna ha kommit till svenskbygderna den andra vägen så småningom, t ex genom de tyska godsen i Estland som det fanns flera av,

Nya annonspriser i Kustbon från 1 jan 1988

Dödsannons	150:—
Andra annonser:	
1/1-sida	700:—
1/2-sida	400:—
1/4-sida	250:—
1/8-sida	150:—
Prenumerationspris	120:—
Medlemsavgift till SOV ..	35:—

Uppmaning!

Glöm absolut ej att ange namn och adress på inbetalningskort

men man hade alltså inte den kontakten bl a till följd av språkbarriären. Svenskarna höll sig för sig själva.

Det som finns i svenskbygden är en mycket gammal typ av dansvisa, med korta strofer och enkel uppbyggnad, fyraktsteman som tas om. Visorna hör mycket ihop med dansen, ceremoniell dans. Just den här typen av musik som hör till ceremoniell dans är särskilt konservativ, så de bevarade visor vi har upptecknade kan vara oerhört gamla till sitt ursprung; den formella uppbyggnaden är tidig medeltid. Ofta sjöngs dessa visor vid frieri och bröllop, då det ju också gavs tillfälle till dans.

Svante sjöng ett par gamla Ormsö-visor.

Det finns även andra typer av visor, som inte har någon direkt ceremoniell innebörd, t ex klagovisor.

Gamla instrument

Många gamla instrument levde kvar i svenskbygden. Mungiga spelades fortfarande i mitten på 1800-talet. Mungiga är ett mycket gammalt instrument som fanns på 1100—1200-talen och ev redan på vikingatiden. Den användes i hela Norden.

Flöjter fanns, t ex i form av sälppipor som i längre varianter ger möjligheter att spela melodier på. Svante gav exempel på naturtonskala och ett par gamla Ormsö-låtar.

Säckpipa spelades, och då framför allt på Rågöarna. Det är det ställe i Norden där man har spelat säckpipa längst fram i tiden, ända till flykten till Sverige under kriget.

Säckpipa förknippas man ju alltid annars med Skottland, men säckpipan är ett mycket gammalt instrument som funnits i hela Europa och ända bort i Orienten. Det finns många olika typer av säckpipor. Den estlsv höll man rakt fram på magen, ej under armen som den skotska, och pipan hängde rakt ner. På den hade man ett snöre som man fäste vid handleden för att hålla upp den lite. En mycket speciell modell.

Det mest speciella instrumentet i svenskbygderna var tagelharpan. Musikhistoriskt är den oerhört intressant, därför att den spelas med stråke, och den stråken är troligen utvecklad helt för sig själv häruppe i Norden, oberoende av den stråke som kom söderifrån, egentligen från araberna från början, den stråke som vi har till violinerna.

Tagelharpan härstammar troligen

Spel på uråldrigt instrument, tagelharpa. Detta exemplar är tillverkat av Anders Westberg, Ormsö.

Foto: Inger Nemeth

från lyran, som spelas med fingrarna, sen kom man på att man kunde få ett helt annat ljud med stråke, vilken ursprungligen härstammar från pilbågen. Tagelharpan hålls i knäet med stråken uppifrån när man spelar, och det är unikt bland stråkinstrumenten.

Detta instrument har funnits i hela Norden och västerut, till Brittiska öarna. Att det heter tagelharpa beror på att även strängarna är gjorda av tagel, vilket gör att det blir en något speciell sträv klang.

När fiolen kom i slutet av 1500-talet trängdes tagelharpan undan. I Sverige försvann den troligen på 1700-talet. I Karelen fanns den kvar i slutet av 1800-talet. Längst har alltså instrumentet funnits kvar i svenskbygderna i Estland, framför allt på Ormsö. Men när missionsrörelsen kom till svenskbygderna i slutet av 1800-talet blev det "synd" med all gammal musik, och tagelharporna brändes upp. Turligt nog fanns det ett par personer som behöll sina tagelharpor.

Den finlandssvenske forskaren Otto Andersson hade kommit till svenskbygden för att uppteckna de speciella estlsv visorna när han träffade en man som hade detta instrument, och det väckte givetvis hans intresse. Han skrev sedan en bok om tagelharpan.

De melodier som spelades är ursprungsmelodier för just det här instru-

Alexander Tegelberg

Minnen från Rickul och Ryssland

Herre och bönder

Här skall jag försöka få fram ur minnesarkivet något om böndernas liv i Rickul kommun, Estland, och om familjen Taubes domäner, som även omfattade Sutleps och Klottorps gods.

När baron Arved von Taube en sommar besökte Sverige, berättade han att godset i Rickul omkring år 1704 kommit i ryttmästare baron Fromhold Taubes ägo. Familjen lär härstamma från Danmark och från början ha hetat Tuve. När Baltikum kom under svenskt herravälde ändrades namnet till Dufva. Senare, när ryssarna hade tagit makten i Estland, ändrade familjen namnet till Taube.

Innan tsar Alexander II avskaffade livegenskapen måste den bästa arbetskraften på gårdarna, de bästa oxarna och de bästa hästarna stå till herrgårdens förfogande. Godsägaren lär inte själv ha haft några arbetshästar, utan endast s k "stallsaikjar". De varor som godsägaren sålde, måste bönderna forsla till Reval. Det odlades lin på godset, men det var bondkvinnorna som måste bearbeta och spinna linet. Godsherren höll sig med egna vävare.

Adelns "sociala omsorg" om sina fattiga bönder bestod däri att man byggde ett stort spannmålmagasin (*husspikarn*) och där fick bönderna låna säd, när de egna förråden hade tagit slut. Skulden skulle återbetalas med nytröskad säd, men om skörden slog fel och bonden ej kunde återbetala det han var skyldig, brändes ett märke på hornet av en av bondens oxar. Om skulden

översteg oxens värde togs denna i beslag och skickades till Grässved (*Grässve*), som då var en liten utgård på ca tolv desjatin åker. En ladugårdskarl brukade åkern, och avkastningen av denna utgjorde hans lön. Sedan livegenskapen avskaffats betalade bönderna arrende för gårdarna, men arbetsvillkoren med dagsverken på herrgården kvarstod. 1911 blev jordbruket på Grässve utgård nedlagt och marken förvandlades till slätterängar. Den sista familjen som bodde på utgård, familjen Heldring, tvångsförflyttades till Gambyn, Bentas gård.

Oxarna, som vallades i Grässve, användes på somrarna som lertrampare vid Källskogs tegelbruk. Där tillverkades taktegel och murtegel. Först år 1877 hade en ryss från Padis Kloster kommit till Källskogen med modernare lerblandningsmetoder. I en stor tunna med en järnaxel i mitten blandade man lera, sand och vatten, och den drogs runt av en häst. Tegelbrukets kapacitet var inte särskilt stor. Brännugnen rymde 14 000 murstenar och det gick åt ca 15 famnar arsjins-ved vid varje bränning. (Arsjin = ryskt längdmått som började användas när man sågade ved till spritfabriken.) Tegelbruket lär ha grundats i mitten av 1700-talet av tre bröder: Hindrik, Jaak och Tomas från Röiks socken, Dagö. Enligt vad som berättats från släkte till släkte lär dessa tre bröder ha haft ett papper på att de var fria bönder och icke livegna, men detta papper skall baron Taube ha lurat

av dem. Det lär ha gått till enligt följande: i maj, när den årliga skatten skulle betalas, hade baron Taube kommit till Källskogs gård, tittat på tegeltillverkningen och frågat om någon av bröderna varit till Reval och betalat skatten. När svaret blev nekande erbjöd sig baronen att betala den när han nu ändå skulle till Reval och betala sin egen skatt. Han hade bett att få se alla papper bröderna hade, lär ha plockat ut ett och bett dem vara rädda om resten. Från och med den dagen övergick bruket i herrgårdens ägo och bröderna blev livegna. Vilket år de tre bröderna bosatte sig i Källskogs gård är ovisst. De äldsta byggnaderna som fanns kvar var rian och logen och på en dörrpost stod årtalet 1754 inristat. De tre bröderna lär först ha kommit till Enby på Nuckö, och där skall den äldste av dem ha gift sig med en flicka kallad Kerste. Källskog, som i herrgårdens gamla mantalsböcker stavades KELDSKO, bestod av slätterängar och sträckte sig från Spithamn till Tälke. Det var ett område på 10—15 kvkm. I Läänemaa kallades det för Piiumetsa, men i Neve och Vippal för Hiiumets. 1933 övernattade en studerande från Ösel, Gustav Ränk, i mitt föräldrahem Källskog. Jag frågade honom om han hade någon förklaring till de olika benämningarna och han trodde att Hiiumets härstammade från det urgamla estniska ordet hiimets. I hednatider, när folk dyrkade träden, kallades de stora skogarna för hiimetsad.

Georg Stahl berättade för mig en historia om hur adeln kunde bestraffa bönderna om de åt för mycket, så att den egna skörden inte räckte till bröd hela året. På snickargården i Haversved hade det bott två stora, starka unga

mentet, det gör det mycket fascinerande med tagelharpsmusiken.

Vi fick höra bl a en mycket gammal enkel låt med endast fem toner av ormsöbon Anders Ahlström.

Det finns även många låtar upptecknade från Nuckö av Anders Österblom.

Det var nära att detta instrument helt dött ut, och i dag kanske det bara finns 5—6 personer som kan spela det.

De folkliga koralerna

Rikt utsirade, ganska långsamma melodier förekom i svenskbygderna. Den här typen av melodier uppkommer när man lever isolerat och när det inte finns något instrument i kyrkan, då hade man församlingssång a capella. Ofta blev det mycket individuella melodier. En präst beskrev i mitten av 1800-talet den, som han tyckte, hemska försam-

lingssången så här:

"Denna sång, om man kan kalla det så, när ett par hundra sträva halsar förena sig i ett gällt monotont skrån, består i uthållande långsamma toner, vilka dels höja sig, dels sänka sig, men nästan utan allt slags melodiskt förhållande så att man ganska sällan kan igenkänna den psalmmelodi man enligt det utställda psalmnumret föregiver sig vilja sjunga".

Detta uttalande kom alltså från en präst som tidigare varit i en församling där det fanns orgel och där han var van att höra mer ordningsam sång. För ett ovant öra kunde detta koralsjungande te sig falskt. Man sjöng långsamt och svävande, gruppmelodiskt, varje ord hade flera toner.

På 1930-talet spelades koralerna in på

Runö av en svensk forskare. För ett par år sedan gavs dessa ut på skiva här i Stockholm.

Det har upptecknats ca 250 koralvarianter från svenskbygden och detta är mycket mer än vad som har upptecknats från t ex Dalarna, som annars är mest känt för sina koraler.

Det enkla och det primitiva är det fascinerande med den estlsv musiken, det är det som visar att den är så oerhört gammal och att det gamla finns kvar, tämligen orört, det skall vi som i dag får ta del av det vara tacksamma för.

Detta mycket intressanta föredrag avslutades med frågestund, och sedan smakade det gott med lite kaffe med dopp.

Inger Nemeth

män. Deras egen skörd hade endast räckt till Kyndelsmäss, varför de under resten av året fått låna från husspikarn. Detta hade herrgårdsförvaltningen tröttnat på, varpå den ena brodern hade skickats till Roslep Tevesa och den andra till Roslep Pålva (*Påsjä*) som drängar, ty där hade det behövts extra arbetskraft.

Så småningom blev kommunen ålagd att själv dra försorg om sina behovande, och ett sädesmagasin byggdes i Paj, dit bönderna måste leverera ett visst antal byttor säd varje år. Detta varade dock inte så länge, och magasinsbyggnaden revs före första världskriget. Den som skulle kunna berätta mera om detta är Anton Viberg från Paj eller Anton Granberg från Ölbäck. Antons far Josef var kommunalordförande i flera omgångar under den tiden.

I äldre tider hade det funnits ytterligare ett sätt att ta hand om behovande. Byarna hade haft ett stycke åkerjord där arbetet utfördes kollektivt och skörden användes till att låna ut säd till behovande, och även de som var jordlösa hade man försökt hjälpa. Dessa åkrar hade kallats för *husesgjardar*. Jag vet endast två byar där det fanns spår kvar av *husesgjardar*, Gambyn och Höbring. I Gambyn var denna gjarda helt skogbevuxen, men man kunde se tydliga spår av diken och fåror. I Höbring odlades marken fortfarande i *husesgjarda*, men den kallades nu för Grässve Lillgjarda. Min sagesman, farfar Anders, född 1847, död 1931, sade aldrig Lillgjarda utan alltid Husesgjarda. Det är obekant hur stor åkerarealen var i dessa *husesgjardar*. Här skall jag nu försöka spåra avkoman till de tre bröderna, som kom från Dagö.

Hindrik, den äldste brodern, hade med sin hustru Kerste stannat kvar på det nygrundade bostället Keldsko och är stamfar till de Tegelbergiska familjerna som finns kvar. Enligt muntliga berättelser lär en kejsarlig ukas, utfärdad 1823, ha påbjudit att alla familjer skulle ha ett efternamn som gick i arv från generation till generation. Enligt fragment av denna skrivelse stavades namnet Tegol-Berg (uttalat med tjockt "l"). Några spår av tidigare efternamn finns inte, utan det var gårds- och fadersnamnet som gällde, och dessutom hade varje gård ett bomärke. Bomärket för Källskogs gård såg ut så här . Det är möjligt att bröderna haft namn som Buskas eller Utas, men därom vet man intet.

Den mellersta brodern, Jaak, lär ha flyttat till Gambyn, Sumpas gård, och

från och med den tiden började folk kalla gården för Jakasa. I herrgårdens och prästgårdens mantals- och skatteböcker lär namnet Sumpasa emellertid ha stått kvar till 1920, då böckerna kom i kommunal ägo och namnet även officiellt ändrades till Jakasa.

Den tredje brodern, Tomas, lär ha flyttat till Höbring Jäkisa och blivit stamfar till den Thomssonska släkten.

Vad som är känt om Jaaks efterkommande är att det på Sumpas gård i Gambyn fanns två gifta bröder, av vilka den ene år 1823 flyttat till Bastaback skogvaktarboställe och då antagit tillnamnet Branten; skogvaktarkojan låg på den högsta åsen mellan barrskog och slättervall. Han var gift med en flicka från gården Prosta. Den andra brodern stannade kvar på Jakasgården och tog sig namnet Stenberg, eftersom det funnits en stor sten nära logen, gissningsvis tio oxlass.

Våren 1823 lär det ha varit stora förändringar på Källskogs gård. Johan Hermson (Hermanson), tredje generationen efter Hindrik, hade hemfallit åt alkoholmissbruk och slarvat med att erlagga betalning till herrgårdens brännvinsbränneri (*vinkeka*) "vinköket". Han hade därför skickats bort till okänd ort och aldrig återvänt, efterlämnande hustru och dotter. Den yngre brodern Anders, som var skogsvaktare i Bastaback, hade då flyttat hem och tagit hand om tegelbruket och obetalda räkningar.

Herrgården hade haft rätt att bränna brännvin åt sina underlydande och det lär ha funnits sju utskänkingsställen inom Rickul kommun och dessutom ett i Klottorp och ett i Sutlep. Tidigare på 1700-talet hade varje hushåll haft rätt till hembränning, men detta tillstånd blev indraget eftersom krogarna ville ha större omsättning på sin försäljning. I Källskog hade brännvinsförsäljning påbörjats år 1801 vid årsskiftet, efter det att Lyckholms krog brunnit ner nyårsnatten 1800. Försäljningen tillkom närmast för att resande till Reval skulle kunna ta sig en styrketår på vägen. Landsvägen till Reval tillkom först på 1850-talet, innan dess gick färden över moarna.

Baron Taube hade även varit *håkarif-tar*, dvs utdömare av spöstraff. De som dömts till spöstraff hämtades till Rickul herrgård och togs till lilla stallet, där piskan ven över blottade ryggar. Den siste på herrgården, som hade till uppgift att verkställa spöstraff, lär ha hetat Peter och kom från Peters gård i Sutlep. Baron Taube hade ibland varit tvungen att varna honom med orden:

"*Petor, hlå änt så håhle*"¹⁾, varpå Peter svarat: "*Ja vait allдор hå håhle ja hlår, ja bara hoispar lite*"²⁾. Spöstraffet fanns kvar så länge den ryska kejsarliga lagen existerade. Undertecknad har varit ögonvittne till när ett sådant straff verkställdes.

Ett minne från kriget våren 1916

Jag gjorde min värnplikt i det Kejsarliga Livgardet och vi var på väg från Karpaterna i Österrike till Riga i gods-finkor. När vi hunnit till Mogeljevskigovernmentet i Ryssland, hade en av soldaterna, Talajev, anhållit om plutonchefens tillstånd att få gå hem och hälsa på sin mamma, eftersom tåget skulle göra ett uppehåll i hans hemby. Militärtågen kunde ibland göra ett uppehåll på flera timmar, vilket han tydligen hade räknat med. När han inte hade kommit tillbaka vid tågets avgång, anmälde plutonchefen hans försvinnande för bataljonschefen, som var befälhavare på tåget. Denne dirigerade tåget till ett stickspår, och när soldaten återkom fick han slita spö. Detta försiggick på en öppen plats, och hela bataljonen blev utkommenderad för att bevittna händelsen. Han skrek och vred sig för varje slag. Eftersom vi var goda kamrater Talajev och jag, frågade jag honom en gång om det hade gjort mycket ont. "Nej", sade han, "men jag blev så förbannad att jag inte kunde hålla käften, men Orjehov skall nog få smaka varmare bitar när det passar". Snart därefter insjuknade jag i fläcktyfus och kom in på sjukhus. Några månader senare, när jag kom tillbaka till regementet var båda borta. Denna händelse om en rysk soldat hör icke till bygdeminnena, men den visar att spöstraff inte endast förekom på herrgårdarna.

Ännu en händelse som handlar om bestraffning för militär olydnad talade min farfar Anders om.

I början på 1800-talet hade en bror till hans farfar tillsammans med några kamrater försökt rymma ur det ryska militära helvetet. På tredje dagen hade de blivit upphunna av en ridande patrull och återförda till regementet. De dömdes till gatlopp (*gatulaup*), dvs de fördes fram med blottade ryggar genom två rader av soldater beväpnade med björkvidjor och erhöill ett slag av var och en. Den som av medkänsla med kamraterna hade vägrat att slå hotades med samma behandling. Min far, som hade sett hans rygg, sade att den såg ut som ett valkbräde. Josef, som han hette, hade därefter blivit oduglig till militärtjänst (tjänstgöringstid: 15 år i infanteriet, 25 år i flottan) och blivit

Lena Björk

SONG:s temadag

Lördagen den 19 september träffades vi, ett sjuttiotal entusiaster i alla åldrar, för att pröva på estlandssvenska göromål.

Solen sken från en klar himmel, men tyvärr blåste det för mycket för att vi skulle kunna vara ute, så vi fick vara inne i huset. Där inne rådde en febril aktivitet. I ett hörn tillverkades korgar. Jag fick höra att tre träslag gick åt för att göra en bra korg. Till kanter och handtag användes hassel, till revbenen (stommen man flätar runt) användes vide och till flätningen användes tallrötter. Vår instruktör, Ingvald Dyberg, berättade också att i Estland kunde man hitta jämntjocka rötter som var upp till tio meter långa.

I ett annat hörn satt Margit Rosen-Norlin och visade hur man lagade fisknät. Det nät hon hade framför sig var ett gammalt siknät från Nargö. Som flöten fungerade ihoprullad näver och som sänken användes stenar. Så länge hon minns har befolkningen själv köpt nät och sedan gjort iordning dem med sänken, flöten och "kanter", men långt tillbaka tillverkade man även näten själva. Framför sig hade Margit också en gammal fiskkorg för strömming. I den lades den nyfångade fisken och sedan sänkte man ner korgen i vattnet så att fisken sköljdes av. Jag fortsatte min vandring till ett bord där kronor av vass tillverkades. Det var små kronor och stora kronor, de flesta försökte tillverka de små. Mitt ibland vassen såg jag instruktören, Christina Svärd, som med en ängels tålmod instruerade både barn och vuxna. Jag fick berättat

Kristina Svärd och hennes lärjungar tillverkar halmkronor. Översta bilden.

Foto: Agnes Callenmark

Margit Rosen-Norlin har lämnat över nätlagningen till Henrik Melin. Lena Björk författar för SONG-häftet. I förgrunden fiskkorg tillverkad i Estland. Mellersta bilden.

Foto: Agnes Callenmark

Hembydsgården i Kungsängen, där SONG även i år hade sin temadag. Understa bilden.

Foto: Magnus Hamberg

satt på skräddarverkstaden. Sedan han fullgjort militärtjänsten hade han livnärt sig som vandrande skräddare i Rickul. Hans skräddarverktyg fanns kvar i mitt barndomshem. Saxen var handsmidd och liknade mest en trädgårds-sax; pressjärnet var ett trekantigt, tjockt plåtstycke med handtag.

Skräddar-Josop hade i folkmun fått ett annat namn, nämligen *Skote* "Skotet", därför att han alltid svarat: "Jag

kommer som ett skott", eller "Det gör jag med ett skott", när någon hade tingat hans tjänster. Hans stora bekymmer var emellertid vem som skulle skjutsa honom till graven, eftersom han inte hade några nära anhöriga. Detta beklagade han sig över, när han ibland gick till bykrogen. Nu slutade det emellertid lyckligt. Han hade hållit på att sy kläder åt krögaren i *Kappol kroen* i Ölbäck, insjuknat och dött efter några da-

gar, och eftersom *Kappol kroen* låg alldeles intill kyrkogården blev det inga problem med skjutsen.

Nu har det blivit för mycket med personliga historier. De kommer så lätt när man varit så långt bort i världen och samlat erfarenheter.

¹⁾ Peter slå inte så hårt!

²⁾ Jag vet aldrig hur hårt jag slår, jag bara vispar lite (slår lite lätt).

Videofilmning påbörjad!

Lördagen den 14 september 1987 inträffade en händelse av smått historisk betydelse för estlandssvenskarna. Då kunde nämligen teamet Manfred Hamberg, intervjuare, och Nils Lagman, fotograf, göra det första filmreportaget i den serie av intervjuer och reportage på estlandssvenskt bygdemål som SOV:s styrelse startat efter det att en videokamera inköpts.

Frågan om anskaffande av videokameran väcktes i den estlandssvenska seniorgruppen av Elmar Nyman. Köpet möjliggjordes genom bidrag från Riksföreningen Sverigekontakts Estlandsutskott och Hans och Lydia Pöhls Minnesfond. Sedan "provfilmning" skett, bl a på hembygdsdagen sista augusti, kunde det första egentliga reportaget komma till stånd.

Helene och Voldemar Blomberg, från Draiers gård i Höbring by, ställde sig välvilligt till förfogande och tog emot i sitt hem i Upplands-Väsby. Reportaget kom att handla om livet och arbetet på en Rickul-gård året om. Medan kameran snurrade, hann Nils också med att ta en del stillbilder, av vilka vi ser några i anslutning till dessa rader.

Vår ambition är nu att göra minst ett reportage på vart och ett av de estlandssvenska bygdemålen. Till detta behöver vi tips på personer som vill och kan ställa upp och har någon fyllig berättelse till reds.

Hör av Dig till någon i SOV:s styrelse eller till vår expedition!

TL

Överst: Helena och Voldemar Blomberg i berättartagen. Th intervjuaren Manfred Hamberg.

Foto: Nils Lagman

Th: En del av Voldemar Blombergs slöjdalster.

Foto: Nils Lagman

för mig att dessa vasskronor användes på öarna Ormsö, Dagö och Rågö samt i Rickul. Tyvärr visste ingen om de också användes i de andra svensktrakterna.*

Till jul hängdes kronorna upp med färgat hyvelspån och till påsken med färgade äggskal. Det finns också berättelser från bröllop då kronor varit prydda med både färgat äggskal och

hyvelspån, samt dessutom hemstöpta talgljus.

Lydia Westerman, Rickul, visade hur man gör "skufängjar".

Under allt pysslande bjöds det på korngrynsgröt med smöröga, surmjölk och surlimpa. En del tyckte säkert att det inte lät alltför frestande, men det var inte alls dumt. Tilläggs bör att korngrynen var inköpta i Finland för att gröten skulle bli riktig.

Efter maten fortsatte pysslandet och framåt eftermiddagen började folk att röra sig hemåt.

Nu väntar jag med stor nyfikenhet på vad våra SONG-vänner kommer att lära oss nästa höst, men innan dess har vi ett helt år med SONG-aktiviteter framför oss.

*Är det någon som vet mer om vasskronorna så skriv en rad till oss.

Bilder från hembygdsgdagen 1987

Foto: Nils Lagman

Herbert Lagman — årets kulturstipendiat — talar om lånord i de estlandssvenska dialekterna.

En månghövdad samling med inslag av färgglada folkdräkter.

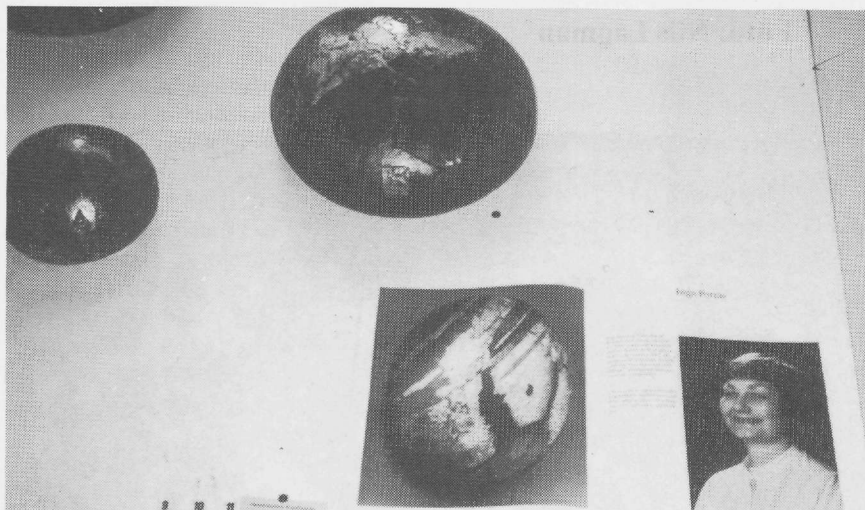

Samspråk överallt.

Här finns riktiga "skuar" att få.

Emaljkonst av Roslepflicka

Inga Porras och några prov på hennes emaljkonst.

På Galleri Blås & Knåda pågick under juli 1987 en utställning kallad "Eldens konst", Las Artes del Fuego.

Detta är en sammanslutning av keramik, glas- och emaljkonstnärer i Caracas, Venezuela.

Till denna sammanslutning hör som

självständigt verksam konstnär Inga Porras född Brunberg från Roslep Bista i Rickul kommun i Estland.

Utställningen har bekostats av Svenska Institutet och SIDA och utgör ett kulturutbyte.

För mig som bevistade galleriet och

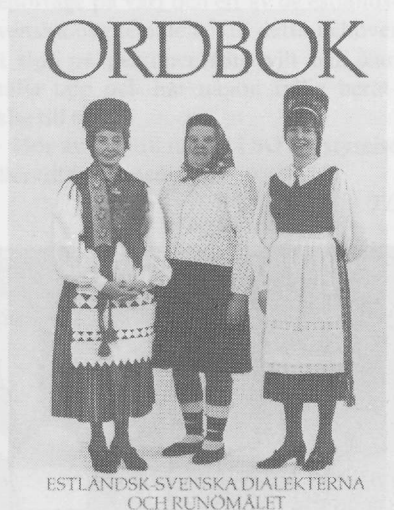
sammanträffade med tre av dessa eldens konstnärer hade Inga vänligheten att presentera sin make Francisco Porras, professor i emalj vid "Christobal Rojas" i Caracas. Deras levnadsöden korsade varandra vid Konstfackskolan i Stockholm. Vår vän Francisco talar fortfarande flytande svenska och utgör centralgestalten för framtagande av nya eldens konstnärer. Det är med stor inlevelse dessa konstnärer förmedlar sin skaparintentioner. Eller vad sägs om att "en del former är i så hög grad mina, en fortsättning av mig själv, att jag inte kan lösgöra mig från dem" eller som Inga säger: Mina enkla konvexa former ger mig möjlighet att leka med emaljens otaliga nyanser. I dem finns minnen, upplevelser och drömmar.

Makarna Porras har bakom sig ett otal utställningar nationellt som internationellt.

Vi estlandssvenskar lyckönskar vår duktiga "eldens" Inga och önskar att hennes drömmar blir uppfyllda genom bearbetning av emaljens otaliga möjligheter.

Einar Hamberg

Tre böcker . . .

Dessa bilder illustrerar omslagen till motsvarande böcker, som SOV:s styrelse valt ut att föra fram i en försäljningsdrive. Böckerna är:

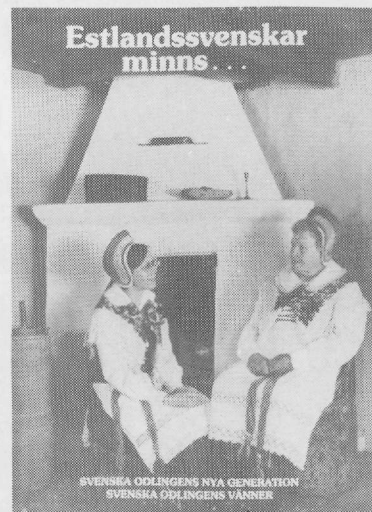
- **ORDBOK** över de *estländsk-svenska dialekterna*, utarbetad av A.O. Freudenthal och H.A. Vendell och första gången utgiven år 1886, jämte *Runömålet, ljud- och formlära samt ordbok* av H.A. Vendell år 1882—87. Det är ursprungligen två publikationer, som år 1982 sammanförts och nytgivits som

faksimileupplaga. Till följd av bristande lagerutrymme har boken nu prisreducerats till 50 kr.

- **DU SKÖNA SÅNG**, estlandssvenskarnas egen sångbok, utgiven år 1957. Häftet, som varit slutsålt en tid, har nu nytryckts som faksimileupplaga. Pris för SOV:s medlemmar och Kustbons prenumeranter 35 kr.

- **ESTLANDSSVENSKAR MINNS . . .** är boken med de s k ungdomsbidragen.

Den utkom i vintras och blev då något av en "bestseller". Den finns emellertid ännu att köpa. Pris 85 kr.

Givetvis säljes även SOV:s övriga publikationer enligt den "boklista" som medföljde Kustbon 4/86. Använd den beställningssedel som medföljer detta nummer av Kustbon. Vid beställning som postförsändelse tillkommer porto-kostnader.

UPPROP

om bidrag till mikrofilmning/kopiering av Nils Tibergs estlandssvenska ordbok

I Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala intar bland dess estlandssvenska samlingar Nils Tibergs *Estlandssvensk ordbok* en central plats. Dialektordboken, som är Nils Tibergs livsverk, omfattar ca 90 000 registerkort förvarade i lådor och finns i endast ett exemplar. Det står klart att detta ovärderliga arbete — "huvudkällan till samlad kunskap om alla de estlandssvenska målen" — inte kommer att kunna tryckas inom överskådlig tid. Nils Tiberg har själv karakteriserat sin kortordbok som "ett alfabetiskt generalregister till Nils Tibergs estlandssvenska folkkulturmaterial".

För att få verket tillgängligt även i SOV:s arkiv i Stockholm och samtidigt skaffa garantier för dess fortbestånd (någon säkerhetskopia finns inte) har det sedan länge stått klart att kortordboken (och eventuellt även textortnamnsuppteckningar från Estlands svenskbygder) måste mikrofilmats eller på annat sätt kopieras. Kostnaden för reproducering har beräknats till minst 70 000 kr. Arkivledningen i Uppsala har meddelat att man saknar medel för ändamålet och att den inte hyser några förhoppningar om att inom överskådlig tid kunna erhålla några anslag för en kopiering/mikrofilmning.

Enär reproduktionen inte kan ske med allmänna medel återstår för estlandssvenskarna att genom *egen insats* få den till stånd. Ett första steg togs i våras då Riksföreningen Sverigekontakt Estlandsutskott och SOV vardera anslog 5 000 kr. Dessa 10 000 kr växte till 18 000 kr sedan SOV:s styrelse beslutat att överskottet av hembygdagens lotteri — med förnämliga vinster, skänkta framför allt av föreningens damer — skulle gå till ordbokskopieringen. SOV och Kustbon vädjar nu till våra medlemmar, Kustbons läsare och andra för den estlandssvenska kulturen intresserade personer att genom individuella bidrag hjälpa till att bestrida kostnaderna. Vi uppmanar också alla att sprida detta budskap vidare. Enklast kan bidraget lämnas via inbetalningskortet som bifogas detta nummer av Kustbon. Markeringen för "gåvor" har i år ersatts med texten "Insamling för kopiering av Tibergs dialektordbok". Om var och en av oss bidrar med låt oss säga 50 kr, kan kopieringsar-

betet komma till stånd med början under första halvåret 1988. Högre belopp är givetvis välkommet.

Vi borde vara beredda att göra denna

uppoffring för att åt eftervärlden bevara kännedomen om våra dialekter — våra fäders språk.

SOV:s styrelse

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER (SOV) KALLAR TILL ÅRSMÖTE

lördagen den 23 april 1988 kl 14.00

i Eesti Maja, festvåningen, Vallingatan 34, 1 tr, Stockholm

Dagordning enligt stadgarna

Musikunderhållning och kåseri av estlandssvenskt märke
Kaffeservering till självkostnadspris

Medtag styrelsens årsberättelse, som medföljer nästa nummer av Kustbon.

Styrelsen

”ÖPPET HUS”

Estlandssvenska Seniorgruppen (ESG) och seniorerna i SOV:s styrelse inbjuder såväl SONG:s medlemmar som övriga intresserade till "Öppet hus"

lördagen den 30 januari 1988 kl 13.00—16.00

Lokal: Rågsveds Folkets Hus
Rågsveds Torg 11, Rågsved
intill tunnelbanan linje 19

Kom med och fråga de äldre hur det var i Estlands svenskbygder "på den tiden": om skolor och kultur, om arbete och näringsfång, om språket och dess bevarande, om det andliga livet, om livsföringen i övrigt i helg och söcken eller allt annat Du undrar över.

Har Du funderingar över hur tiden i vårt "nygamla" hemland i stort gestaltat sig kan vi också söka få detta belyst.

Om Du vill få Dina frågor mera ingående besvarade bör Du skicka in dem skriftligt till SOV:s expedition senast 14 dagar i förväg.

Väl mött!

John Engdahl

Hullo-träff

Hullo-träffen den 9 oktober 1987 med föredragningar och middag i Eesti Majas lokaler i Stockholm samlade hela 78 personer. Dessa var antingen själva födda i Hullo eller hade nära anknytning till någon som var det. Stämningen var hög redan från början. Flera av oss hade inte träffats på många år och några hade inte träffats någon gång alls i Sverige.

Träffen var alltigenom välarrangerad med bl a två gästföreläsare. Den första föredragshållaren var adjunkt Jörgen Hedman, som berättade om de olika Hullo-gårdarna och deras innevänares historia. Jörgen forskar sedan många år i estlandssvenskarnas historia och kommer att doktorera i detta ämne. I sitt forskningsarbete har han besökt Estland några gånger och då kommit över uppgifter om Ormsö i arkiv i Dorpat. I Lund har han dessutom hittat uppgifter från den svenska tiden. Genom detta har Jörgen kunnat följa Hullo-släkter så långt tillbaka som 1500-talet! Detta är mycket ovanligt, eftersom släktforskning brukar "stranda" redan vid 1700-talet. Föredraget väckte givetvis mycket stort intresse, eftersom det behandlade de församlade Hullo-bornas egen historia.

Efter detta serverades en god middag som avslutades med kaffe. I samband med detta kunde Hullo-borna umgås med varandra. Av sorlet att döma fanns det mycket att prata om. Tre av damerna representerade själva en god bit släkthistoria genom att vara födda på 1800-talet. De tre pigga Hullo-flickorna var Maria Ahlqvist (91 år), Gert-rud Lindström (88 år) och Agneta Widgren (88 år).

Så var det dags för det andra föredraget. Det var Johan Landman som med ett rikt bildmaterial kunde bevisa att det efter mycken möda går att få besöka Ormsö. Som första ormsövensk har han fått tillstånd att under en dag gästa sin hembygd. Han fick resa runt med bil och chaufför på hela ön och fotografera. Hans bilder visade att mycket hade förfallit medan annat var sig ganska likt. Från Hullo visade han bilder av bl a olika gårdar, kyrkan, skolan och kommunalhuset. Johan berättade engagerat kring de bilder han visade och svarade på frågor från den intresserade publiken.

Hulloborna församlade i Eesti Maja.

Foto: Johan Engdahl

Upprop till Kärrslätt-borna

Lördagen den 23 januari 1988 kl 15.00 samlas vi i SOV-lokalen, Vikingagatan 25 1/2 tr ned, i Stockholm.

Om tillräckligt många kommer och intresse finns, så är det avsikten att bilda en arbetsgrupp, som är hågad att planera och ordna med Kärrslätt-sammankomster i lämpliga former.

SOV-lokalen rymmer 40 sittplatser.

Tar vi med oss lite kaffebröd, gärna hembakat, så kan det bli en riktig trevlig kväll.

Ingen anmälningsskyldighet, men ring gärna undertecknad och prata bort en stund.

Hjärtligt välkomna!

Hans Selin
08-46 95 16

Rickul Bakvelde

Spithamn-, Roslep-, Bergsby-, Ölbäck- och Odensholmsbor!

Vi samlas till en ny "jutt-träff" lördagen den 12 mars 1988 kl 11.30 i Rågsveds Folkets Hus.

T-bana till Rågsved. Folkets Hus ligger vid T-banestationen.

Anförande på Rickul-mål

Lotteri

Inträde 25:— Kaffe med dopp ingår

Bakveldesutställningen med gårdsritningar etc planerar vi till hösten 1988.

Ni som ännu inte har lämnat in era gårdsritningar ombedes göra detta snarast. Se tidigare annons i Kustbon 1986 nr 4 och i SONG-häftet 1986 nr 4.

Bakveldsgruppen

Finlandssvenskarnas Svenska Dagen-fest i Stockholm

Finlandshusets festsal, Snickarbacken 2, fylldes med festdeltagare på Gustav Adolfsdagen, fredagen den 6 november 1987.

Festen började med kaffebjudning kl 18.00, och under tiden spelade Österledens spelmän fem "uppvärmnings-låtar".

Därefter började det egentliga programmet. Spelmän uppträdde under ledning av Edwin Wickström. Åtta fioler, en basfiol och två dragspel hanterades av tre kvinnor och åtta män.

Eftersom programbladet inte upptog låtarnas namn, reserverar jag mig om de av ledaren annonserade namnen ej uppfattats korrekt. (Samma reservation

gäller även betr körens och vissångarens programnummer.)

Liljendahls bröllopsmarsch

Lando Martas polska

(två spelmän sjöng samtidigt)

Kyrkpolska

Serbians gånglåt

Unisont sjöng vi Vårt land.

Hälsningstalet hölls av Britta Kull, kulturutskottsordförande i FRIS — Finlandssvenskarnas Riksförbund i Sverige. Under ledning av Elin-Maria Gädde sjöng Österbottiska kören i Stockholm: Vi sjunger tillsammans, Vinden drar, en sång på dialekt, Visa i främmande land samt Se nu skiner solen röd och grann.

Festalet hölls av riksdagsmannen

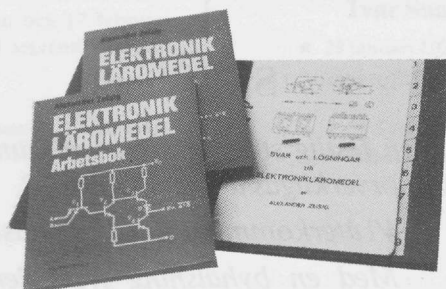
Håkan Nordman från Österbotten, bosatt i Vasa, som flugit till Stockholm från dagens riksdagsmantråde i Helsingfors.

Så framträdde vissångaren Bengt Enqvist från Nylandsgillet i Stockholm med sin gitarr.

Han underhöll auditoriet med småprat och sjöng: Har du visor min vän, Jag visste så väl, Smittovisan, Svettvisan, Nu börjar det att sluta regna, Natthamn, Hemåtvändande visvänners gånglåt, Höstvisan (publiken sjöng med), Barnvänliga balladen samt Nu går sista visan (vi sjöng med).

Den festliga Svenska Dagens firande avslutades med Modersmålets sång.

Hugo Mickelin

Visst kan man lära sig att förstå elektronik. Med hjälp av vidstående läromedelspaket och läsvana kan man lära sig grunderna i elektronik, en teknik som i dag finns inom alla områden.

ELEKTRONIKLÄROMEDEL

författade av lektor **Alexander Zeisig**, består av **Faktabok** (296 sid), **Arbetsbok** (165 sid) samt **SVAR och LÖSNINGAR** (110 sid), A4-format. Ett beprövat läromedelspaket, lämpligt för gymnasie-, industri- och AMS-kurser, för självstudier i olika former samt dessutom som uppslagsbok pga ett omfattande sakregister.

Kapitelrubriker: 1. Inledning (6 sid), 2. Komponenter (44 sid), 3. Kretsteori (24 sid), 4. Fälteffekttransistorkopplingar (70 sid), 5. Bipolartransistorkopplingar med g-parametrar (28 sid), 6. Bipolartransistorkopplingar med h-parametrar (60 sid), 7. Switchar (16 sid), 8. Integrerade digitala kretsar (16 sid), 9. Operationsförstärkare (12 sid) och Sakregister (7 sid).

Faktaboken innehåller förutom text och figurer bl a lösta typexempel.

Arbetsboken innehåller testfrågor, övningsexempel med facit, och laborationsförslag.

SVAR och LÖSNINGAR innehåller svar på samtliga testfrågor och lösningar till samtliga övningsexempel i **Arbetsboken**.

Totalkostnad endast 450 kr, vilken uttages per postförskott. Ordinarie pris 695 kr. Som KUSTBON-läsare erhåller Du paketet för endast 360 kr. Förmånen gäller så långt lagret räcker, så gör beställningen snart:

Beställes hos: SCANSUM AB, Kubikensborgsvägen 12, 122 41 ENSKEDE.

Antal exemplar: st.   Var god TEXTA!

Namn: .....

Adress: .....

Postnummer: ..... Ort: .....

Stig Appelgren

Vem var estlandssvensken på Hangöfronten 1941?

Vid finskryska kriget 1941—45, det s k fortsättningskriget, som började på midsommaren 1941, ca 1 1/2 år efter vinterkrigets slut, fanns det frontkorrespondenter, som till press och radio skulle rapportera om kriget. Kontakten mellan fronten och de hemmavarande, den s k hemmafronten, var viktig i Finland. Det fanns både finsk- och svensk-språkiga korrespondenter.

Redan 1942 var man färdig att ge ut ett urval av dessa frontkorrespondenser. Urvalet gjordes av Henrik Antell, då själv journalist, men senare diplomat vid bl a Finlands Beskickning i Stockholm och numera bosatt i Sverige. Volymen kallades ”I fält med Finlands Armé 1941. Finlandssvenska frontjournalister. Frontkorrespondenser i urval av Henrik Antell”.

En av frontkorrespondenterna var Laurin Zilliacus, mest känd som skolman. Hans bidrag här bär titeln *Möte i Hangö*. Det är där vi möter en estlandssvensk.

Vid freden i Moskva 1940 hade Hangö, en stad på sydspetsen av Hangöudd, Finlands sydligaste stad, utarren-derats till Sovjetunionen på en tid av trettio år. Ryssarna stationerade där 25 000 man och gjorde staden till marin- och flygbas.

Vid fortsättningskrigets början skulle Hangö återtas. Först belägrades staden av 17 divisionen, sedan av ett svensk-språkigt infanteriregemente från Helsingfors, av Svenska Frivilligkåren från Sverige och av delar av kustförsvaret. Finländarna och svenskarna utsatte staden för intensiv artilleribeskjutning.

Så här berättar Laurin Zilliacus (s 215):

”På väg ut från staden möter vi den andra fången eller snarare överlöparen i händerna på en ny finsk patrull, som just anlänt. Det är en svensktalande est, som hållit sig dold för ryssarna i åtta dygn och gett sig åt denna större finska patrull”. Detta hände den 4 december 1941. Finländarna hade tågat in i staden föregående dag.

Zilliacus berättar vidare: ”Vi söker oss fram längs järnväggsgatan. På väg ut från staden blir vi beskjutna av den större patrull det redan varit tal om i samband med den estniska överlöparen. Kulregnet följdes av en diskussion som slutade lika älskvärt som den började oangenämt. Esten blandar sig i

samtalet på sin lustiga svenska och förefaller livad och glad”.

Hangökriget avslutades med parad för Marskalk Mannerheim 15/2 1941. Så kan man möta estlandssvenskar där

man minst väntar det. Men man måste medge att Zilliacus (i stridens hetta?) visar mycket liten förståelse för estlandssvenskens situation.

Stig Appelgren

Dialekter —

deras historia — hur låter de — jämförelse mellan dem

Lördagen den 19 mars kl 13.00 i Medborgarhuset, Stockholm, ges denna introduktion till höstens studiecirkel om ”våra” dialekter.

Välkomna! SONG

Sviby-bor

Tanken på en festlig större träff är alltjämt levande och kommer att förverkligas under våren 1988.

Vi återkommer i Kustbons nästa nummer.

Med en byhälsning från dem, som hade samlats den 17 okt 1987.

PS. Just före Kustbons pressläggning bokade vi festlokalen i Eesti Maja till den 16 maj 1988. DS.

”Bergasa”, Sviby.

Foto: J Grünthal

Familjenytt

Döda

Pauline Ive Kask, född Ruhno den 22 augusti 1905, avled den 7 augusti 1987 i Älvsjö.

Alide Luks, född den 29 december 1912 i Rickul, avled den 24 oktober 1987 i Eskilstuna.

Lars Lundström, född den 6 mars 1914 på Ormsö, avled den 16 juni 1987 i Pernau, Estland.

Helene Mathiesen, född Miethman den 20 november 1911 på Nuckö, avled den 13 september 1987 i Västerås.

Lea Mets, född Amberman den 17 juli 1917 i Helsingfors, avled den 25 september 1987 i Toronto.

Lars Nyblom, född den 9 september 1910 på Ormsö, avled den 15 september 1987 i Stockholm.

Eha Olving, född Engman den 17 februari 1928 i Reval, avled den 3 september 1987 i Göteborg.

Elisabeth Vinter, född Klaman den 26 mars 1902 i Korkis, avled den 7 september 1987 i Kumla.

+

Vår käre
Johan Appelblom
* 1 juni 1893
† 22 augusti 1987

BIRGER och ELSA
IVAR och BARBRO
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Ett strävsamt liv har slockat ut
En flitig hand har domnat
Din arbetsdag har nått sitt slut
Ditt trötta huvud somnat.*

+

Min älskade Make
min kära Pappa
Ivar Saare
* 28 januari 1925, Reval
† 7 oktober 1987, Sollentuna

SIGNE
Anne-Maj

+

Min älskade Make
vår kära Pappa och Farfar
Johan Ahlberg
* 4 februari 1914

har i dag lämnat oss.
Bromma den 6 september 1987

LYDIA
YNGVE och JANE
INGEMAR och INGER
Åsa Sofie
Syskon
Övrig släkt och vänner

*Från plågans läger
till ljusare boning
där vi en gång aldrig
skiljas mer.*

+

Min kära Mor
Farmor och Svärmor
Aline Birelius
född Adelman
* 24 november 1919
† 17 september 1987

HANS och LILLY
Marcus
Syskonen
Släkt och vänner

*Skön är vilan som graven ger
Gott är att veta Du lider ej mer*

+

Min älskade Make
vår kära Far och Farfar
Johan Pihlman
* 7 september 1907

har stilla insomnat.
Intagan, Dalsjöfors, den 30 augusti 1987

ALFHILD
TOMAS och VIBEKE
Evelyn, Heidi

*Lika stilla som Du levat,
lika stilla gick Du bort.*

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårdsarbete av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE

H. RAUDSEPP

MÅNDAGSVÄGEN 44 Tel. 08/942177
FARSTA

Ring och hör våra priser

Rabatt på sten 300:—

Gravering av namn 150:—

Reducerade priser för pensionärer

Födelsedagar januari—mars 1988

95 år

Hulda Heyman, född Brus den 4 mars 1893, Rickul

Lovisa Grenfeldt, född Dyrberg den 17 mars 1893, Rickul

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Katarina Alström

* 29 december 1903

† 21 juli 1987

ANDERS
INGEBORG och GÖTE
ALRIK och INGRID
ROBERT och ANNE-MARIE
ASTRID och BERTIL

Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Kära lilla Mamma, nu är Din strävan
slut*

*All smärta den är borta och Du får
vila ut*

*För allt vi vill Dig tacka för kärlek rik
och stor*

*För omsorg och all möda
Tack kära lilla Mor.*

Min käre Make
vår käre Bror och Sväger

Alexander (Anders) Friberg

* 29 april 1914

har i dag stilla insomnat och lämnat
oss i djup sorg och saknad.

Ängholmen och Älmsta
den 24 augusti 1987

MARIA
Syskon med familjer
Övrig släkt och vänner

*Så har vi vandrat Du och jag
i kärlek hand i hand.*

*Vår lycka var vår rikedom
nu har Du gått, min hand är tom.
Jag viskar tyst de orden
Du var mitt allt på jorden.*

90 år

Maria Blee, född den 11 februari 1898, Rickul

Heinrich Edvard Teichman, född den 17 februari 1898, Nuckö

Marie Grauverk, född Gregoriev den 19 februari 1898, S:t Petersburg

Fridolf Ludvig Ambrosen, född den 28 februari 1898, Nargö

Mathilda Kalda, född Ahlberg den 22 mars 1898, Rickul

Maria Beckman, född Hamberg den 23 mars 1898, Ormsö

Kära

Eva Hamberg

f Granberg i Rickul

* 11 augusti 1888

† 16 september 1987

Vi saknar Dig

Barnen
Barnbarnen
Barnbarnsbarnen
Släkten och vännerna

*Ur dödens kamp
stiger livet fram
och anden börjar sin vandring
emot bättre väsen och bättre ting
än vad jorden kunde bjuda.*

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Lars Rönnberg

* 4 januari 1892

† 23 augusti 1987

KATARINA
Johannes
Axel
Maria
Elvine
Emil
Stig
Barnbarn

*Ditt goda hjärta
Ditt ljusa sinne
Hos oss skall leva
I tacksamt minne.*

85 år

Sigrid Elisabeth Blee, född den 11 januari 1903, Reval

Lydia Elisabeth von Zur-Mühlen, född den 16 januari 1903, Hapsal

Robert Valentin Dreiman, född den 22 januari 1903, Reval

Agneta Lindström, född den 25 januari 1903, Ormsö

Anette Luks, född Treiberg den 29 januari 1903, Rickul

Vår käre

Alexander Samberg

* 1 januari 1899 i Korkis

† 22 november 1987 i Stockholm

har lämnat oss.

MARIA
Ingerun och Richard
Helge och Gunilla
Barnbarn
Släkt och vänner

*Du längtade hem,
nu är du där.*

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Elsa Thyren

* 16 maj 1908

har i dag lämnat oss i djup sorg och saknad.

Strängnäs den 3 september 1987

Henrik och Inga
Greta och Olle
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Lilla Mamma, o vårt hjärta
Är så fullt av tack till Dig.
Vi som aldrig kunnat fatta
Vad det var att mista Dig.
Gud han giver många gåvor
Om och om igen,
Men han ger oss blott en Moder,
Henne får vi aldrig mer igen.*

Maria Brus, född den 31 januari 1903, Odensholm
 Voldemar Tegelberg, född den 6 februari 1903, Rickul
 Voldemar Blomberg, född den 21 mars 1903, Rickul
 Elvine Engman, född den 22 mars 1903, Nuckö
 Sigrid Abrahamsson, född Heldring, den 24 mars 1903, Reval
 Johannes Faltis, född den 26 mars 1903, Neve

80 år

Julie Norrman, född Vapper den 1 januari 1908, Ösel
 Hilda Viljamaa, född Timmerman den 15 januari 1908, Nuckö
 Elfrida Ringberg, född Thomsson den 23 januari 1908, Rickul
 Rosette Söderström, född Grönlund den 25 januari 1908, Rågöarna
 Sofia Grönlund, född den 29 januari 1908, Rågöarna
 Rosalie Seffers, född den 7 februari 1908, Nuckö
 Ida Elina Blomberg, född Räsänen den 10 februari 1908, Finland
 Maria Fällin, född Fagerros den 19 februari 1908, Ormsö
 Axel Amberman, född den 23 februari 1908, Nuckö
 Robert Barud, född den 7 mars 1908, Nuckö
 Alide Treiberg, född Vesterbom den 9 mars 1908, Rickul
 Dalia Luks, född den 12 mars 1908, Rickul
 Mina Wikström, född den 24 mars 1908, Ormsö
 Elvine Klippberg, född Viberg den 26 mars 1908, Rickul

75 år

Johannes Nee, född den 5 januari 1913, Ormsö
 Edita Birgitta Freiman, född Greisman den 6 januari 1913, Nuckö
 Axel Alfred Zeisig, född den 6 januari 1913, Nuckö
 Axel Albert Adelman, född den 11 januari 1913, Rickul
 Irene Maria Freiman, född Reisman, den 18 januari 1913, Nuckö
 Helmi Emilie Delfine Aman, född Marr den 20 januari 1913, Nuckö
 Signe Wellenide Henriette Vitman, född Ribon den 1 februari 1913, Nuckö
 Maria Grönman, född Hörnsten den 8 februari 1913, Ormsö
 Elisabet Sergo, född Svahn den 9 februari 1913, Runö
 Malvina Johansson, född Hallman den 22 februari 1913, Rickul
 Fredrik Emanuel Dreijer, född den 23 februari 1913, Runö
 Gisela Gahlnbäck, född Pauli den 2 mars 1913, Reval
 Oskar Brun, född den 4 mars 1913, Nuckö
 Hilda Elfride Bergman, född Kүүsvek den 5 mars 1913, Dorpat
 Elsa Malm, född Jäger den 6 mars 1913, Reval

Katarina Alström, född Salin den 18 mars 1913, Ormsö
 Gertrud Gärdström, född Grundström den 20 mars 1913, Ormsö
 Johan Benholm, född den 27 mars 1913, Ormsö

70 år

Hans Lilja, född den 6 januari 1918, Ormsö
 Johannes Moll, född den 6 januari 1918, Ormsö
 Agneta Friberg, född Ahlström den 7 januari 1918, Ormsö
 Anders Stenholm, född den 8 januari 1918, Ormsö
 Irene Niibon, född den 26 januari 1918, Nuckö
 Anders Kornblom, född den 27 januari 1918, Ormsö
 Julide Koppel, född Joosti den 30 januari 1918, Reval
 Meta Brus, född den 5 februari 1918, Odensholm
 Maria Tammgren, född Salin den 15 februari 1918, Ormsö
 Oskar Grundsten, född den 16 februari 1918, Ormsö
 August Ambros, född den 2 mars 1918, Nuckö
 Alide Grundsten, född Penter den 5 mars 1918, Reval
 Margot Miralda Teglund, född Schönberg den 5 mars 1918, Rickul
 Dagmar Brus, född Vitman den 6 mars 1918, Nuckö
 Artemi Uusar, född den 6 mars 1918, Ösel
 Johannes Beckman, född den 13 mars 1918, Ormsö
 Vello Liiver, född den 31 mars 1918, Vippal

65 år

Hjalmar Beckman, född den 4 januari 1923, Ormsö
 Alrik Bernhard Mickelin, född den 5 januari 1923, Ormsö
 Maria Nee, född den 9 januari 1923, Ormsö
 Einar Harald Alun, född den 14 januari 1923, Nuckö
 Irene Armilde Tamm, född Laanes den 14 januari 1923, Nuckö
 Maria Hemlin, född Vahlberg den 19 januari 1923, Ormsö
 Aline Zenia Berglund, född Vesterholm den 20 januari 1923, Rickul
 Alice Tiits, född Berkman den 21 januari 1923, Nuckö
 Hella Luther, född Allist den 23 januari 1923, Reval
 Alice Ingeborg Sekobon, född den 23 januari 1923, Nuckö
 Alide Ludmilla Hamberg, född Viiand, den 28 januari 1923, Rickul
 Katarina Mathilda Timmerman, född den 30 januari 1923, Ormsö
 Hugo Pella, född den 31 januari 1923, Koris
 Oskar Murman, född den 5 februari 1923, Ormsö
 Karin Armilda Larsson, född Stenberg den 7 februari 1923, Rickul
 Agneta Wigede, född Moll den 12 februari 1923, Ormsö

Helena Dreijer, född Ullisgård den 18 februari 1923, Runö
 Katarina Förberg, född Nyholm den 18 februari 1923, Ormsö
 Ida Katarina Isberg, född Beckman den 5 mars 1923, Ormsö
 Hilda Ivarsson, född Öman den 6 mars 1923, Ormsö
 Rosine Irene Luther, född Fahrman den 7 mars 1923, Nuckö
 Elfride Ingeborg Göransson, född Brun den 14 mars 1923, Nuckö
 Maria Söderlund, född den 17 mars 1923, Ormsö
 Elvine Agneta Söderholm, född Appelblom den 19 mars 1923, Ormsö
 Maria Österback, född Nyholm den 19 mars 1923, Ormsö
 Heino Avango, född den 20 mars 1923, Reval
 Maria Forsman, född Fagerros den 26 mars 1923, Ormsö
 Karl-Robert Gerdehag, född den 26 mars 1923, Reval

60 år

Hjalmar Gottfrid Elfengren, född den 1 januari 1928, Rågöarna
 Reiner Valter Luther, född den 1 januari 1928, Nargö
 Holger Voldemar Luther, född den 2 januari 1928, Nargö
 Johannes Axel Timm, född den 5 januari 1928, Ormsö
 Sven-Erik Vesterman, född den 6 januari 1928, Rickul
 Virve Kimbratt, född Koppel den 7 januari 1928, Reval
 Manfred Alexander Adelman, född den 8 januari 1928, Nuckö
 Agnes Adersson, född Alberg den 11 januari 1928, Rickul
 Marion Böttker, född den 14 januari 1928, Reval
 Arvid Henrik Grönstrand, född den 19 januari 1928, Oru
 Ester Karlsson, född Appelblom den 22 januari 1928, Ormsö
 Lydia Alice Nyberg, född Laving den 25 januari 1928, Nuckö
 Einar Nyman, född den 26 januari 1928, Rågö
 Hilda Ottilia Kinder, född Liljebäck den 30 januari 1928, Ormsö
 Asta Sedoni Rosen, född den 6 februari 1928, Nargö
 Elsa Eugenia Heldring, född Stromback den 10 februari 1928, Nuckö
 Nils Schönberg, född den 14 februari 1928, Rickul
 Eha Engmaa, född den 17 februari 1928, Reval
 Elfrida Ahlberg, född den 18 februari 1928, Ormsö
 Johannes Algot Nyholm, född den 18 februari 1928, Ormsö
 Hilda Elfride Kjellgren, född Enkel den 23 februari 1928, Ormsö
 Olof Johannes Lundre, född den 25 februari 1928, Ormsö
 Evald Ahlberg, född den 29 februari 1928, Rickul

Du som härlig ställde

Folklig koral

Upptecknad efter Mats Fagerlund, Bergsby, Rickul, (f.1839) av Cyrillus Kreek.

1. Du som här - lig ställ-de din tron högt ö - ver ti - den,
där säll-he - ten och fri-den ej väx - la om, ej slu-ta sig.
E - vi - ge, ditt väl - de ej ljus och mör - ker skif-tat.
Den lag för oss du stil - tat för - vand - lar ic - ke dig.

J O Wallin 1811

Anders Ahlström, född den 7 mars 1928, Ormsö
Uudo Lahema, född den 7 mars 1928, Vip-pal
Axel Voldemar Lindström, född den 7 mars 1928, Ormsö
Maria Ester Lindström, född Widgren den 7 mars 1928, Ormsö
Melita Loreida Vood, född den 22 mars 1928, Pernau
Erik Engelbrekt Runestam, född den 23 mars 1928, Runö
Asa Hallman, född den 26 mars 1928, Kärddla

50 år

Tiiu Mall Tönisson, född den 4 januari 1938, Reval
Asta Kask, född den 12 januari 1938, Nuckö
Virgo Lembit Kimber, född den 17 januari 1938, Reval

Heidi Maddison, född den 19 januari 1938, Reval
Stig Alvar Lindström, född den 22 januari 1938, Ormsö
Arvo Oiling, född den 22 januari 1938, Re-val
Nils Koinberg, född den 3 februari 1938, Nuckö
Leida Blum, född den 6 februari 1938, Le-ningrad
Levi Oliver Sedman, född den 6 februari 1938, Nuckö
Stig Ülo Hamberg, född den 9 februari 1938, Ormsö
Sören Jansson, född den 13 februari 1938, Stockholm
Maili Helin Kanna, född den 14 februari 1938, Hapsal
Lillian Treiberg, född den 20 februari 1938, Rickul
Sven Lindström, född den 22 februari 1938, Neve

Sven Valdemar Lagman, född den 2 mars 1938, Rickul
Gun Anne-Marie Mickelin, född Thunander den 3 mars 1938, Stockholm
Hilding Heyman, född den 4 mars 1938, Ric-kul
Edvard Edgar Thomson, född den 18 mars 1938, Ormsö
Ivar Rosen, född den 19 mars 1938, Reval
Alvin Beckman, född den 19 mars 1938, Ormsö
Ingvar Yngve Nilsson, född den 19 mars 1938, Rickul
Mati Norrman, född den 22 mars 1938, Vip-pal
Sven Johannes Nyberg, född den 22 mars 1938, Ormsö
Enda Gerner, född den 27 mars 1938, Korkis
Walter Borrman, född den 28 mars 1938, Rickul
Helmut Edmund Österman, född den 28 mars 1938, Rickul